

MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Predmet br. IT-99-37-PT

PRED PRETRESNIM VEĆEM

U sastavu: sudija Richard May, predsedavajući
sudija Patrick Lipton Robinson
sudija O-Gon Kwon

Sekretar: g. Hans Holthuis

Zavedeno: 26. novembra 2001.

TUŽILAC

protiv

SLOBODANA MILOŠEVIĆA
MILANA MILUTINOVIĆA
NIKOLE ŠAINOVIĆA
DRAGOLJUBA OJDANIĆA
VLAJKA STOJILJKOVIĆA

PRETPRETRESNI PODNESAK OPTUŽBE SHODNO PRAVILU 65ter(E)(i)

Tužilaštvo:

gđa Carla Del Ponte
g. Geoffrey Nice
g. Dirk Ryneveld

Amicus curiae:

g. Steven Kay
g. Branislav Tapušković
g. Mischa Wladimiroff

Optuženi:

g. Slobodan Milošević

I. Uvod

A. Opšta pitanja

1. U skladu sa pravilom 65ter(E)(i) Pravilnika o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik) i usmenim nalogom ovog Pretresnog veća od 30. avgusta 2001, tužilac podnosi svoj pretpretresni podnesak u kojem iznosi teze optužbe i obrađuje relevantna činjenična i pravna pitanja. Strane u postupku nisu se sporazumele ni o pitanjima o kojima se slažu ni o pitanjima koja se ne osporavaju. Tužilac prima na znanje i skreće pažnju Pretresnom veću na činjenicu da su u ovom predmetu sva pitanja sporna. Svako pominjanje optužnice u ovom dokumentu odnosi se na Drugu izmenjenu optužnicu potvrđenu 29. oktobra 2001. Tužilaštvo uz ovaj pretpretresni podnesak istovremeno dostavlja i druge dokumente koji se traže pravilom 65ter.¹ U duhu ovog pravila, ovi dokumenti se moraju posmatrati kao celina. Što se toponima tiče, u ovom Pretretresnom podnesku koristiće se i srpski i albanski nazivi, s obzirom na to da će dokazi biti izvođeni na oba jezika.

B. Optužbe

2. U optužnici se optuženi Slobodan Milošević tereti za deportaciju, prisilno premeštanje, ubistvo i progone koji su, među ostalim, uključivali i seksualno zlostavljanje i razaranje kulturnih i verskih objekata (zločini protiv čovečnosti) te ubistvo (kršenje zakona i običaja ratovanja), tako što je planirao, podsticao, naređivao, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje tih zločina u okviru

---

¹ Za spisak svedoka iz pravila 65ter(E)(ii), pri pominjanju sažetih prikaza činjenica o kojima će svedočiti svaki svedok, u ovom Pretretresnom podnesku koristiće se sledeća formula: "Spisak svedoka, § __, # __." Pored toga, kako bi se na suđenju u potpunosti iskoristile mogućnosti predviđene pravilom 92bis, Tužilaštvo je izjave svedoka uključilo u spisak svojih dokaznih predmeta shodno pravilu 65ter(E)(iii). Radi lakšeg snalaženja u dokumentaciji, na spisku svedoka se odmah ispod broja svedoka navodi referenca pod kojom se može naći cela izjava tog svedoka. Za spisak dokaznih predmeta iz pravila 65ter(E)(iii), kada se ti dokazni predmeti budu pominjali, u ovom Pretretresnom podnesku koristiće se sledeća formula: "Spisak dokaznih predmeta, § __, red # __."

kampanje terora i nasilja uperene protiv civila kosovskih Albanaca koji su živeli na Kosovu. U optužnici se navodi da optuženi takođe snosi krivičnu odgovornost nadređenog u skladu sa članom 7(3) Statuta.

3. Osnovni navodi u ovom predmetu su da je optuženi Slobodan Milošević krivično odgovoran za kampanju etničkog čišćenja sprovedenu na Kosovu od sredine marta 1999. do 20. juna 1999, u kojoj je između 600.000 i 800.000 Albanaca sa Kosova (dalje u tekstu: kosovski Albanci) proterano iz svojih domova i deportovano. Osim toga, na stotine hiljada kosovskih Albanaca je proterano iz svojih domova i interno raseljeno. Ovaj program etničkog čišćenja uperen protiv kosovskih Albanaca sproveden je na nacionalnoj i verskoj osnovi. Kao deo kampanje deportacije i/ili prisilnog premeštanja kosovskih Albanaca, snage Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ) i Republike Srbije (dalje u tekstu: Srbija), pokrenule su od sredine marta 1999. do 20. juna 1999. kampanju terora i nasilja, koja je, između ostalog, uključivala i ubistva, seksualno zlostavljanje, premlaćivanje i druge vrste fizičkog i psihičkog zlostavljanja kosovskih Albanaca, kao i razaranje kulturnih i verskih objekata.

4. Pored toga, u optužnici se navodi da je optuženi krivično odgovoran i za zločine počinjene nad kosovskim Albancima zbog njihove nacionalne i verske pripadnosti u periodu od 1. januara 1999. do 23. marta 1999. U optužnici se naročito navodi da je krivično odgovoran za ubistvo kosovskih Albanaca u selu Račak 15. januara 1999.

5. U razdoblju od 1. januara 1999. do 20. juna 1999, postojalo je stanje oružanog sukoba između Oslobodilačke vojske Kosova (dalje u tekstu: OVK) sa jedne strane i snaga SRJ i Srbije sa druge. Snage SRJ i Srbije obuhvatale su Vojsku Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), snage Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (dalje u tekstu: MUP), lokalne odbrambene snage na Kosovu, kao i druge pridružene snage, među kojima i paravojne snage. Pored toga, u periodu od 24. marta 1999. ili otprilike od tog datuma, pa do 20. juna 1999, postojalo je stanje oružanog sukoba između snaga SRJ i Srbije, te NATO-a. Zločine počinjene na Kosovu za koje je optužen optuženi Milošević, počinile su snage

VJ-a, MUP-a i/ili druge snage koje su deystvovalе pod efektivnom kontrolom VJ-a ili MUP-a.

C. Oblici krivične odgovornosti

6. U postupku protiv optuženog Miloševića, optužba će pokazati da je on krivično odgovoran i po članu 7(1) i po članu 7(3). Optužba će dokazati da u skladu sa članom 7(1) optuženi Milošević snosi krivičnu odgovornost za zločine počinjene na Kosovu. Optužba će pokazati da je optuženi zamislio, razradio i sproveo plan etničkog čišćenja Kosova, udruženi zločinački poduhvat u koji se upustio zajedno sa drugim visokim političkim funkcionerima i funkcionerima MUP-a i VJ-a. Optužba će se pozvati na svedočenje nekoliko ključnih "političkih" svedoka, kao i predstavnika međunarodne zajednice sa kojima se optuženi sastajao, te na izjave za štampu koje je davao optuženi Milošević. Pored toga, optužba će kroz svedočenje veštaka pokazati da su stepen, razmere i sistematičnost napada na civilno stanovništvo i deportacije iziskivale stratešku koordinaciju kampanje etničkog čišćenja na nivou predsednika SRJ, a to je položaj koji je u predmetnom vremenu ove optužnice zauzimaо optuženi.

7. Optužba će takođe dokazati da optuženi snosi krivičnu odgovornost iz člana 7(3) i *de jure* i *de facto*. Kao predsednik SRJ, optuženi Milošević je imao *de jure* ovlašćenja i kontrolu nad VJ-om. On je, među ostalim, u svojstvu predsednika, bio i predsednik Vrhovnog saveta odbrane, ustavnog organa čiji su članovi bili predsednik SRJ i predsednici dveju konstitutivnih republika, te drugih nadležnih organa koji su vršili stratešku kontrolu nad VJ-om. Optužba će pokazati da je optuženi Milošević tokom sukoba na Kosovu uistinu i vršio ta *de jure* komandna ovlašćenja. No, uprkos tim ovlašćenjima nad VJ-om, optuženi nije preduzeo mere potrebne za sprečavanje zločina kojima se kršilo međunarodno humanitarno pravo na Kosovu, niti je kaznio njihove počinioce, iako je s tim zločinima bio upoznat i preko svojih sagovornika iz međunarodne zajednice, vodećih političkih ličnosti kosovskih Albanaca, izveštaja iz sredstava informisanja i drugih izvora. Da je za njih znao, pokazao je u intervjuima koje je davao sredstvima javnog informisanja.

8. Kao komandant VJ, optuženi je *de jure* komandovao i snagama MUP-a na Kosovu za vreme sukoba na Kosovu od 23. marta 1999. do 20. juna 1999. U doba neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, snage MUP-a se, u skladu sa Zakonom o odbrani SRJ iz 1994, potčinjavaju VJ-u, što se stvarno i desilo. Optužba će alternativno pokušati da pokaže da je postojala zajednička komanda nad snagama SRJ i Srbije koje su deystvovale na Kosovu, a nad kojom je optuženi Milošević kao predsednik SRJ vršio efektivnu kontrolu.

9. Optužba će u postupku pokazati da optuženi Milošević snosi i *de facto* krivičnu odgovornost u skladu sa članom 7(3). Optužba će dokazati da je optuženi imao efektivnu kontrolu nad snagama VJ-a i MUP-a na Kosovu, pri čemu je ona izlazila iz okvira njegovih *de jure* ovlašćenja, a koja se vršila, među ostalim, preko generala Nebojše Pavkovića (komandanta 3. armije) i generala Sretena Lukića (na čelu snaga MUP-a na Kosovu), ili direktno ili preko potpredsednika savezne vlade Nikole Šainovića, zaobilazeći one koji su *de jure* imali viša ovlašćenja. Optuženi Milošević je nad tim snagama vršio *de facto* ovlašćenja, a ne samo *de jure* ovlašćenja koja je imao.

II. Optuženi Slobodan Milošević

10. Optuženi Slobodan Milošević je rođen 20. avgusta 1941. u Požarevcu, u Srbiji. Godine 1964. diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu i započeo karijeru privrednog i bankarskog rukovodioca.

11. Godine 1986, izabran je za predsednika Predsedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije. Na taj položaj je ponovo izabran 1988. Dana 16. jula 1990. ujedinili su se Savez komunista Srbije i Socijalistički savez radnog naroda Srbije. Optuženi je došao na položaj predsednika te novostvorene političke stranke, Socijalističke partije Srbije (dalje u tekstu: SPS), na kojem je i ostao.

12. Optuženi je izabran za predsednika Predsedništva Srbije 8. maja 1989. godine. Ponovo je za istu funkciju izabran kasnije te iste godine. Posle usvajanja novog Ustava Srbije 28. septembra 1990, optuženi Milošević je na višestranačkim izborima održanim 9. i 26. decembra 1990. izabran za predsednika Srbije. Ponovo je izabran 20. decembra 1992. godine.

13. Po isteku dva mandata na funkciji predsednika Srbije, optuženi je 15. jula 1997. izabran za predsednika SRJ. Na toj dužnosti je ostao sve do poraza na predsedničkim izborima održanim u septembru 2000. godine. Tokom celokupnog perioda na koji se odnosi ova optužnica, optuženi Milošević je bio na položaju predsednika SRJ.

III. Kontekst

A. Istorijaska pozadina i politička zbivanja 1980-ih i 1990-ih godina²

14. Od kraja osamdesetih godina pa dok nije sišao s vlasti u oktobru 2000, optuženi Milošević je bio dominantna politička ličnost u SRJ. Miloševićeva dominacija je počivala na srpskoj nacionalističkoj politici, čija su glavna nit vodilja i suština bile da Srbi moraju da žive u jednoj državnoj zajednici i na teritoriji koja je pod srpskom kontrolom, jer će inače biti izloženi diskriminaciji, progonu i genocidu od strane nesrba. Krajem osamdesetih, kosovski Srbi su se počeli žaliti na diskriminaciju kojoj su bili izloženi od strane većinskog kosovskog albanskog stanovništva. Igrajući na kartu straha Srba da će postati žrtve kosovskih Albanaca, Milošević je stekao podršku u narodu za preuzimanje kontrole nad glavnim političkim institucijama SRJ. Kasnije, igrajući na tu istu kartu straha, pokrenuo je kampanju za stvaranje "Velike Srbije": centralizovane srpske države koja bi obuhvatila Srbima naseljena područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine, što uključuje celo Kosovo, koje srpski narod smatra svojom kolevkom.

---

² Za ovaj odeljak vidi takođe predviđeni sadržaj svedočenja veštaka za istorijski kontekst optužbi, Spisak svedoka, §V, svedok 172, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1088. Vidi i predviđeno svedočenje Ibrahima Rugove, Spisak svedoka, §VI., svedok 199, Spisak dokaznih predmeta, §III, red 1138; Adnana Merovca: Spisak svedoka, §VI., svedok 200, Spisak dokaznih predmeta, §III, red 1133; svedoka K1: Spisak svedoka, §VI., svedok 177, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1124.

15. Optuženi Milošević je stekao i konsolidovao kontrolu nad glavnim političkim institucijama SRJ krajem 80-ih i početkom 90-ih godina. Te institucije uključuju: Savez komunista Srbije (dalje u tekstu: SKS) i njegovog nasljednika Socijalističku partiju Srbije (dalje u tekstu: SPS), saveznu, republičku i pokrajinsku vladu, Vojsku Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), te Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije (dalje u tekstu: MUP), uključujući i specijalne jedinice. Ta kontrola se protezala i na ostale delove društva, uključujući i finansijske institucije i sredstva javnog informisanja. Držeći po kontrolom ove ali i druge institucije, optuženi je sprovodio svoju politiku stvaranja Velike Srbije prisilno uklanjajući nesrbe sa velikih delova teritorije Hrvatske od 1991. do 1992, zatim Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995, te Kosova od 1998. do 1999. Metode primenjivane u ova tri etnička čišćenja uglavnom su bile iste, a i mnogi od saizvršilaca tih čišćenja. Tokom kosovske kampanje Milošević je razradio i usavršio metode već korišćene u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Kosovo nije samo "početak i kraj", poslednje poglavlje zločina koje je optuženi počinio širom teritorije bivše Jugoslavije. Istorijska pozadina i politički događaji na Kosovu krajem 80-ih i početkom 90-ih od suštinskog su značaja za razumevanje ne samo onoga što se dešavalo na Kosovu krajem 90-ih, a što je predmet ove optužnice, već i događaja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koji su predmet zasebnih optužnica.³

16. Iako su manjinsko stanovništvo na Kosovu⁴, Srbi Kosovo smatraju središtem svoje kulture i državnosti i integralnim delom Srbije. Srbi smatraju da su koreni njihove političke i verske istorije u srednjovekovnom Kosovu, a i danas mnoga istorijska mesta predstavljaju spomenike tog vremena.⁵ Srbi se takođe pozivaju na brojne nepravde u prošlosti i sadašnjosti kako bi opravdali svoje pretenzije na Kosovo.⁶ Tokom osamdesetih godina, glavna pritužba srpskih nacionalističkih krugova bila je da je Ustavom iz 1974.

³ Vidi Tužilac protiv Miloševića, predmet br. IT-01-51-I i predmet br. IT-01-50-I.

⁴ Kosovski Albanci čine većinsko stanovništvo Kosova. Prema popisu stanovništva iz 1981, Kosovo je ukupno imalo približno 1.585.000 stanovnika od čega su 1.227.000 (77%) bili Albanci a 210.000 (13%) Srbi: Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1158. Za 1991. godinu postoje samo procene broja stanovnika jer su kosovski Albanci bojkotovali popis stanovništva sproveden te godine. Po umerenim procenama, broj stanovnika na Kosovu u predmetno vreme ove optužnice iznosio je između 1.800.000 i 2.100.000 stanovnika, od čega su oko 85-90% bili kosovski Albanci, a 5-10% Srbi. Spisak dokaznih predmeta, §VI. red 1158. Vidi takođe sažetak predviđenog svedočenja Patricka Balla, Spisak svedoka, §V, svedok 168.

⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2595, 2596.

⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2595, 2596.

Srbija oslabljena, a kosovski Srbi prepušteni diskriminaciji od strane kosovskog rukovodstva u kome su prevladavali Albanci.⁷

17. Ustavom SFRJ iz 1974. vlast je decentralizovana i prenesena sa centralne vlade u Beogradu na šest konstitutivnih republika.⁸ U okviru Srbije, pokrajinama Kosovu i Vojvodini data je znatna autonomija koja je obuhvatala kontrolu nad obrazovnim sistemom, sudstvom, policijom i drugim institucijama.⁹ Pokrajine su dobile i sopstvene pokrajinske skupštine, bile su zastupljene u Skupštini SFRJ, u Ustavnom sudu i u Predsedništvu.¹⁰ U tom su razdoblju Srbi smatrali da većinom kosovskih institucija dominiraju kosovski Albanci.¹¹ Kosovski Srbi su se žalili da pokrajinsko rukovodstvo Kosova sa Albancima na čelu protiv njih sprovodi diskriminaciju,¹² te su počeli da organizuju ulične demonstracije ispred zgrade Skupštine SFRJ u Beogradu, izražavajući svoje nezadovoljstvo.

18. U proleće 1987. godine, srpski i crnogorski aktivisti na Kosovu planirali su da organizuju marš na Beograd u znak nezadovoljstva zbog situacije na Kosovu. Optuženi Milošević je 24. aprila 1987. otišao na Kosovo kako bi smirio situaciju. Optuženi Milošević se obratio demonstrantima sledećim rečima: "Niko ne sme da vas bije!"¹³ S obzirom na to da je kontrolisao srpsku državnu televiziju, ova njegova izjava je dobila ogroman publicitet i od optuženog u očima srpske javnosti stvorila heroja.¹⁴ Nakon njegovog govora tog dana usledile su nove, još agresivnije pritužbe kosovskih Srba na

⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2269, 2596.

⁸ To su Srbija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovenija i Bosna i Hercegovina. Srbija obuhvata dve autonomne pokrajine, Vojvodinu i Kosovo.

⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2269.

¹⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2269.

¹¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2595.

¹² Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2595.

¹³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2269, 2212, 2595.

¹⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2269. U dve uzastopne prilike, Milošević se pojavio na mitinzima na kojima je za svoje političke ciljeve koristio srpski mit o Kosovu i pritužbe kosovskih Srba. Jednom od tih mitinga održanom u Beogradu u novembru 1988. prisustvovalo je više od 300.000 ljudi. Na tom je mitingu Milošević izjavio: "Svaki narod ima jednu ljubav koja mu večno greje srce. Za Srbiju je to Kosovo." Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2269. Dana 28. juna 1989, na 600-godišnjicu Kosovske bitke, Milošević je dao sledeću izjavu, iz koje se mogla naslutiti mogućnost izbivanja oružanog sukoba na Kosovu: "Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu oružane, mada i takve nisu isključene." Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2596.

račun albanskog kosovskog rukovodstva i kosovskih Albanaca uopšte.¹⁵ Optuženi Milošević je od tog događaja 1987. godine, pa sve dok nije sišao s vlasti u oktobru 2000, koristio državna sredstva javnog informisanja u Srbiji kao sredstvo za ostvarivanje svoje politike.

19. Optuženi je koristio srpske nacionalističke osećaje prema Kosovu kako bi istisnuo svoje političke protivnike i zadobio vodeći položaj u SKS-u 1988. godine.¹⁶ SKS je nasledila Socijalistička partija Srbije (SPS), a optuženi je, kada je ova stranka osnovana 1990. godine, postao njen predsednik. SPS je nastavio tradiciju SKS-a kao dominantna politička partija u Srbiji tokom devedesetih. Kao predsednik SPS-a, optuženi je vršio efektivnu kontrolu nad političkim rukovodiocima, uključujući članove saveznih i republičkih vlada koji su sprovodili njegovu politiku na Kosovu, ali i u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.¹⁷ Takođe je koristio većinu koju je zahvaljujući SPS-u imao u saveznoj i republičkoj skupštini za izglasavanje zakona koji je trebalo da pomognu u daljnjem sprovođenju njegove politike na Kosovu, u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.¹⁸

20. Nakon odlaska optuženog na Kosovo aprila 1987, jedna od centralnih tema političke platforme optuženog postalo je ukidanje autonomije Kosova. Optuženi je 1988. predložio amandmane na Ustav Srbije kojima je kasnije Kosovu ukinuta autonomija, a Kosovo stavljeno pod kontrolu Beograda.¹⁹ Ti njegovi predlozi su doveli do demonstracija kosovskih Albanaca, koji su sve više počeli da traže da se Kosovo odvoji od SRJ i postane potpuno nezavisno.²⁰ Istovremeno su se čuli zahtevi srpskih demonstiranata i političkih komentatora da se Kosovo stavi pod čvršću vlast Srbije.²¹ Dana 17. novembra 1988, visoki albanski političari na Kosovu smenjeni su sa svojih

---

¹⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2269, 2608.

¹⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2212, 2269, 2596.

¹⁷ Vidi predviđeno svedočenje svedoka K3, Spisak svedoka, §VI., svedok 194; Spisak dokaznih predmeta, §III red 1143. Vidi takođe predviđeno svedočenje veštaka o ustavnim pitanjima: Spisak svedoka, §V., svedok 173; Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1089.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2212, 2269.

²⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

²¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2269.

položaja u pokrajinskom rukovodstvu, a umesto njih su postavljeni ljudi lojalni optuženom Miloševiću.²²

21. Početkom 1989. godine, Skupština Srbije je usvojila amandmane na Ustav Srbije kojima se Kosovu oduzima veći deo autonomije, uključujući i kontrolu nad pokrajinskom policijom, školstvom, ekonomskom politikom, izbor zvaničnog jezika, kao i pravo veta na dalje promene Ustava Srbije.²³ Dana 23. marta 1989, uprkos tome što se većina kosovskih Albanaca, poslanika u Skupštini Kosova, uzdržala od glasanja, predsednik Skupštine, srpske nacionalnosti, proglasio je da su amandmani na Ustav Srbije usvojeni.²⁴ Dana 28. marta 1989. te ustavne promene je usvojila i Skupština Srbije.²⁵ Usledile su masovne demonstracije kosovskih Albanaca koje je srpska policija suzbijala upotrebom sile.²⁶ Dana 28. septembra 1990., Skupština Srbije je usvojila novi ustav kojim je autonomni status i Kosova i Vojvodine zvanično ukinut.²⁷

22. Ukidanje autonomnog statusa Kosova i Vojvodine imalo je dve posledice. Prvo, da je optuženi Milošević efektivno stekao kontrolu nad Predsedništvom SFRJ u kome su bili predstavnici svih šest konstitutivnih republika i dve autonomne pokrajine. Zahvaljujući uticaju koji je imao nad predstavnicima Srbije, Crne Gore, Kosova i Vojvodine, optuženi je efektivno kontrolisao četiri od ukupno osam glasova u Predsedništvu SFRJ i tako stvorio "srpski blok."²⁸ Od 1. oktobra 1991, uprkos odsustvu predstavnika Hrvatske, Bosne, Slovenije i Makedonije, ovaj "srpski blok" je nastavio da funkcioniše kao "krnje Predsedništvo".²⁹ To "krnje Predsedništvo" je vršilo ustavna ovlašćenja Predsedništva, uključujući i vrhovnu komandu nad JNA u njenim operacijama u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

²² Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2212, 2269.

²³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

²⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2269.

²⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1199.

²⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

²⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

²⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212, 2269.

²⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2269.

23. Druga posledica je bila ta da je Srbiji omogućeno potpuno preuzimanje kontrole nad kosovskom policijom, sudovima, kao i nad obrazovnom, socijalnom i ekonomskom politikom. Tokom celog perioda devedesetih godina, kosovski Albanci su bili podvrgnuti diskriminaciji i kršenju ljudskih prava u svim tim domenima.³⁰ Na meti su posebno bili intelektualci kosovski Albanci, te osobe aktivne u politici i osobe s vojnim iskustvom. Početkom 90-ih godina, mogućnost da ta situacija eskalira u oružani sukob činila se veoma stvarnom. Optuženi je već u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini pokazao da je spreman na rat kako bi ostvario svoju viziju Velike Srbije. Ozbiljnost situacije na Kosovu je navela Georgea Busha, predsednika Sjedinjenih Američkih Država, da Miloševiću u decembru 1992. uputi poruku u kojoj ga je upozorio da će Sjedinjene Države biti spremne da vojno intervenišu na Kosovu budu li snage SRJ i Srbije napale kosovske Albance.³¹

24. Za sve one koji su podržavali srpski nacionalizam, među kojima je bio i optuženi Milošević, od ključne važnosti je bio odnos nacionalne zastupljenosti u stanovništvu Kosova.³² Tokom 80-ih godina, dok je broj stanovnika albanske nacionalnosti stalno rastao, stanovnici srpske nacionalnosti su se stalno iseljavali s Kosova.³³ Diskriminatorski zakoni izglasani nakon ukidanja autonomnog statusa Kosova uključivali su i ograničenja na prenos vlasništva nad nekretninama sa Srba na Albance.³⁴ Isto tako, uvedeni su programi za ekonomsku pomoć za Srbe van Kosova kako bi se oni podstaknuli da se nastane na Kosovu.³⁵ Svrha tih mera bila je da se izmeni odnos nacionalne zastupljenosti Srba i Albanaca u stanovništvu Kosova.

25. Iako se činilo da srpski nacionalistički planovi u Hrvatskoj posustaju nakon sloma Republike Srpske Krajine i masovnog egzodusa Srba sa teritorija unutar Hrvatske koje je usledilo, nastavljeni su pokušaji da se poveća broj stanovnika srpske nacionalnosti na

³⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1176, 1169, 1171, 2212.

³¹ Ovo je postalo poznato kao "Božićno upozorenje". Predsednik Clinton je ponovio ovu poruku kada je stupio na funkciju predsednika 1993. godine. Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1817.

³² O Miloševićevim stavovima po pitanju nacionalne ravnoteže na Kosovu vidi predviđeno svedočenje svedoka K3, Spisak svedoka, §VI., svedok 194, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1143, te predviđeno svedočenje Williama Walkera, Spisak svedoka, §VI., svedok 195.

³³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2595.

³⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

³⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

Kosovu. Vlasti SRJ i Srbije su na hiljade tih izbeglih Srba naselile na Kosovo.³⁶ No, 1997. godine, postalo je očigledno da mere za povećanje broja stanovnika srpske nacionalnosti neće biti dovoljne da se izmeni odnos u nacionalnom sastavu stanovništva Kosova.

26. U okviru politike nenasilnog otpora srpskoj vlasti, vodeća politička partija kosovskih Albanaca, Demokratska liga Kosova (DLK) formirala je paralelnu vladu.³⁷ Predstavници kosovskih Albanaca u Skupštini Kosova sastali su se i 2. jula 1990. izdali proglas o Kosovu kao republici SFRJ.³⁸ Krajem septembra 1991, Albanci su organizovali nezvanični referendum ne kojem su se velikom većinom izjasnili za nezavisnost.³⁹ Dana 24. maja 1992, Ibrahim Rugova je na "nezvaničnim" izborima izabran za predsednika nezavisnog Kosova.⁴⁰ Pod rukovodstvom DLK, kosovski Albanci su potom uspostavili paralelne društvene i obrazovne institucije, i otvorili objekte za zdravstvenu negu i socijalnu pomoć.⁴¹

27. Ibrahim Rugova je na Kosovu uživao veliki ugled i uspevao je da ujedini kosovske Albance u podršci svojoj politici nenasilnog otpora sve do otprilike 1996. godine.⁴² Optuženi je zadao udarac Rugovinoj politici nenasilnog otpora odbivši da razgovara o Kosovu na pregovorima u Dejtonu kojima je u novembru 1995. okončan rat u Bosni i Hercegovini.⁴³ Optuženi nije podržao, ili je namerno podrivao, sve kasnije napore da se pregovorima nađe miroljubivo rešenje za krizu na Kosovu.⁴⁴ To je za posledicu imalo dalje jačanje radikalnih struja u albansko-kosovskom društvu, a posebno OVK, i dovelo do oružanog sukoba.⁴⁵

³⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1199.

³⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

³⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1199

³⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

⁴⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

⁴¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

⁴² Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

⁴³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1817.

⁴⁴ Vidi predviđeno svedočenje svedoka K3: Spisak svedoka, §VI., svedok 194 i Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1143.

⁴⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2212.

B. Oružani sukob 1997-1999.⁴⁶

28. OVK je osnovana otprilike 1996. godine u cilju vođenja oružane borbe protiv srpskih vlasti. Od tada pa do juna 1999, OVK je bila glavna oružana snaga kosovskih Albanaca koja je vodila operacije protiv snaga SRJ i Srbije.

29. Snage SRJ i Srbije činili su prvenstveno VJ i MUP, nad kojima je optuženi vršio i *de jure* i *de facto* kontrolu, kako je to navedeno *supra* u paragrafima 7-9. Optuženi je efektivnu kontrolu nad VJ-om vršio od 1992, kada je ova nasledila JNA. Isto tako, optuženi je stekao *de facto* vlast nad MUP-om krajem 80-ih i početkom 90-ih godina i održao je do 1999. Kontrola nad MUP-om bila je ključni element moći optuženog i glavna institucija za sprovođenje njegove politike etničkog čišćenja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

30. Sredinom 1996, OVK je počela sa napadima uperenim prvenstveno na policijske snage Srbije.⁴⁷ Godine 1998, zaoštrio se sukob između OVK s jedne, i snaga SRJ i Srbije s druge strane. Snage SRJ i Srbije pokrenule su kampanju progona uperenu protiv kosovskog albanskog civilnog stanovništva.⁴⁸ Ta kampanja progona obuhvatala je i granatiranje gradova i sela naseljenih pretežno kosovskim Albancima, široko rasprostranjeno uništavanje imovine, proterivanje i ubijanje civilnog stanovništva u područjima u kojima je bila aktivna OVK.⁴⁹

31. Veliki broj stanovnika je usled borbi i razaranja izbegao iz tih područja, ili se pod prisilom selio na druga područja unutar Kosova. Po procenama Ujedinjenih nacija, već

⁴⁶ Za ovaj odeljak vidi predviđeno svedočenje veštaka za istorijsku pozadinu optužbi: Spisak svedoka, §V., svedok 172, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1088. Vidi takođe predviđeno svedočenje Ibrahima Rugove: Spisak svedoka, §VI., svedok 199, Spisak dokaznih predmeta, §III., red 1138, zatim Adnana Merovcija: Spisak svedoka, §VI., svedok 200, Spisak dokaznih predmeta, §III., red 1133, i svedoka K1: Spisak svedoka, §VI., svedok 177, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1124.

⁴⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

⁴⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 11324, 1339, 1372, 1635, 2212, 2592.

⁴⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

sredinom oktobra 1998. godine, preko 298.000 lica, otprilike 15% stanovništva, bilo je ili raseljeno po Kosovu ili je napustilo pokrajinu.⁵⁰

32. Godine 1998, optuženi Milošević je za svog izaslanika za Kosovo imenovao potpredsednika savezne vlade Nikolu Šainovića. Na tom položaju, Šainović je zastupao interese SRJ i Srbije u pregovorima sa predstavnicima međunarodne zajednice, u okviru čega je i predsedavao komisijom za saradnju sa Verifikacionom misijom za Kosovo Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (dalje u tekstu: OEBS). Optuženi je preko Šainovića kao svog izaslanika za Kosovo imao pod svojom *de facto* vlašću i general-pukovnika Nebojšu Pavkovića i general-majora Sretena Lukića.⁵¹

33. U naporima za popuštanjem napetosti na Kosovu, Richard Holbrooke, izaslanik SAD-a, u oktobru 1998. je s optuženim postigao dogovor na osnovu kojeg je potpisano više sporazuma između predstavnika SRJ, Srbije, NATO-a, OEBS-a i Diplomatske posmatračke misije na Kosovu.⁵² Ovim sporazumima je predviđeno delimično povlačenje snaga SRJ i Srbije sa Kosova, ograničenje dovođenja dodatnih snaga i opreme u region, te razmeštaj nenaoružanih predstavnika Verifikacione misije OEBS-a.⁵³

34. U periodu od novembra 1998. do 20. marta 1999. tokom kojeg su na Kosovu bili razmešteni predstavnici Verifikacione misije OEBS-a, zabeležili su brojna kršenja gorepomenutih sporazuma i čestu preteranu upotrebu sile od strane policijskih i vojnih snaga. Članovi Verifikacione misije OEBS-a su o tim incidentima izvestili vlasti SRJ i Srbije, uključujući i optuženog Miloševića. U jednom od tih incidenata koji se dogodio

---

⁵⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1199, 2598. Vidi takođe sažetak predviđenog svedočenja predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije: Spisak svedoka, §V., svedok 176. Kao odgovor na zaoštavanje sukoba, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: SBUN) je u martu 1998. usvojio rezoluciju br. 1160 u kojoj se "osuđuje upotreba preterane sile od strane policijskih snaga Srbije protiv civila i miroljubivih demonstranata na Kosovu" i uveo embargo na oružje u SRJ. Šest meseci nakon toga, SBUN je usvojio rezoluciju br. 1199 (1998) u kojoj se navodi da "pogoršanje situacije na Kosovu, u Saveznoj Republici Jugoslaviji, predstavlja pretnju miru i bezbednosti u regionu." SBUN je od sukobljenih strana zahtevao da obustave neprijateljstva, a da se "snage bezbednosti koje se koriste za represiju nad civilima" povuku.

⁵¹ Svedok K1: Spisak svedoka, §VI., svedok 177; Richard Ciaglinski: Spisak svedoka, §VI., svedok 180; John Drewienkiewicz, Spisak svedoka, §VI., svedok 181; Joseph Michel Omer Maisonneuve: Spisak svedoka, §VI., svedok 185; Svedok K3: Spisak svedoka, §VI., svedok 194.

⁵² Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1426, 1428, 2216, 1404, 1420.

15. januara 1999, u selu Račak, opština Štimlje/Shtime, ubijeno je 45 nenaoružanih kosovskih Albanaca.⁵⁴

35. U tom razdoblju su predstavnici međunarodne zajednice nastavili da ulažu napore u posredovanju u pregovorima između predstavnika kosovskih Albanaca i Srba. U okviru tih napora, organizovani su i pregovori pod pokroviteljstvom Christophera Hilla, izaslanika SAD-a, Wolfganga Petritscha, izaslanika Evropske Unije i Borisa Maiorskog, ruskog izaslanika, potom pregovori u Rambujeu u februaru 1999, te pregovori u Parizu u martu 1999. Optuženi Milošević je podrivao ili direktno opstruirao te pregovore. Dana 23. marta 1999, po uputstvima optuženog, visoki politički rukovodioci, među kojima i saoptuženi Milan Milutinović, ubedili su SPS-ovu većinu u Skupštini Srbije da glasa protiv Pariskog sporazuma.⁵⁵ Istovremeno, od sredine februara 1999. snage SRJ i Srbije gomilale su se uz granicu sa Kosovom. Nakon povlačenja predstavnika Verifikacione misije OEBS-a 20. marta 1999. i neuspeha Pariskih pregovora, te snage SRJ i Srbije ušle su na Kosovo *en masse*.⁵⁶ U periodu od 24. marta 1999. do 20. juna 1999. snage SRJ i Srbije počinile su zločine za koje tereti ova optužnica.

C. *De jure* ovlašćenja predsednika SRJ nad vojnim i policijskim snagama⁵⁷

36. Savezna struktura SRJ uređena je Ustavom SRJ iz 1992. godine⁵⁸, dok je struktura Republike Srbije uređena Ustavom Republike Srbije iz 1990. godine.⁵⁹ Ustavom SRJ iz 1992. godine glavna odgovornost za odbranu zemlje poverena je Vrhovnom savetu odbrane, predsedniku SRJ i VJ-u. U sastav Vrhovnog saveta odbrane ulaze predsednik Srbije, predsednik Crne Gore i predsednik SRJ, koji je ujedno i predsednik Vrhovnog

⁵³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1426, 1428, 2216, 1404, 1420.

⁵⁴ Vidi o tome *infra*, par. 78.

⁵⁵ Svedok K3: Spisak svedoka, §VI., svedok 194.

⁵⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

⁵⁷ Za ovaj odeljak vidi predviđeno svedočenje veštaka za ustavna pitanja: Spisak svedoka, §V., svedok 173, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1089, zatim veštaka za vojna pitanja: Spisak svedoka, §V., svedok 174, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1090, te veštaka za MUP: Spisak svedoka, §V., svedok 175, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1091.

⁵⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097. U Ustavu SRJ iz 1992. godine utvrđeni su savezni organi koji uključuju Saveznu skupštinu, Saveznu vladu u kojoj su predsednik vlade, potpredsednici vlade i ministri, predsednika SRJ, Vrhovni savet odbrane, te Oružane snage Jugoslavije.

saveta odbrane.⁶⁰ Vrhovni savet odbrane donosi odluke u skladu s kojima predsednik SRJ komanduje VJ-om.⁶¹ Savet donosi i plan odbrane i telo je sa najvišim ovlašćenjima, odgovorno za strateška pitanja u vezi sa odbranom SRJ.⁶²

37. Predsednik SRJ komanduje VJ-om u miru i ratu, u skladu sa odlukama Vrhovnog saveta odbrane.⁶³ Predsednik SRJ sprovodi sve odluke Vrhovnog saveta odbrane u vezi sa VJ-om⁶⁴ i naređuje sprovođenje plana odbrane.⁶⁵ Optuženi je vršio efektivnu kontrolu nad institucijama koje su imale vrhovnu komandnu vlast nad VJ-om, uključujući i Vrhovni savet odbrane.⁶⁶ U vreme neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja, predsednik SRJ komanduje i onim jedinicama MUP-a koje su potčinjene VJ-u.⁶⁷ Neposredna ratna opasnost proglašena je 23. marta 1999, a ratno stanje 24. marta 1999.⁶⁸ Ratno stanje ostalo je na snazi do 26. juna 1999.⁶⁹

38. Ustav SRJ iz 1992. godine poverava VJ-u zadatak da štiti "suverenost, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak" SRJ.⁷⁰ Generalštab VJ-a je najviši organ komande u VJ-u, a komanduje mu načelnik Generalštaba kao najviši oficir u štabu.⁷¹ Načelnik Generalštaba odgovoran je predsedniku SRJ.⁷²

---

⁵⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1096. U Ustavu Republike Srbije iz 1990. godine utvrđene su, između ostalog, sledeće institucije na republičkom nivou: republička skupština, republička vlada u kojoj su predsednik vlade, potpredsednici vlade i ministri, i predsednik Republike Srbije.

⁶⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 135.

⁶¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 135.

⁶² Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1102, član 41.

⁶³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 135. Članovi 5 i 3 Zakona o oružanim snagama SRJ iz 1994. godine.

⁶⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 41.

⁶⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1102, član 40(1).

⁶⁶ Vidi predviđeno svedočenje veštaka o ustavnim pitanjima, Spisak svedoka, §V., svedok 173; Svedok K3, Spisak svedoka, §V., svedok 194.

⁶⁷ U vreme ratnog stanja, policijske jedinice ne mogu samostalno voditi borbene operacije. Policijske jedinice upotrebljene za borbene operacije moraju po zakonu biti podređene VJ-u. Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1102.

⁶⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 135.

⁶⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1122.

⁷⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1097, član 133.

⁷¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1101, član 5.

⁷² Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1101, član 5. Vidi i predviđeno svedočenje veštaka o ustavnim pitanjima, Spisak svedoka, §V., svedok 173, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1089; i veštaka o vojnim pitanjima, Spisak svedoka, §V., svedok 174, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1090.

39. Ministarstvo unutrašnjih poslova je organ Srbije. Po srpskom zakonu, MUP-u je poveren zadatak da štiti ljudske živote i bezbednost lica i imovine; da sprečava i otkriva krivična dela i lišava slobode njihove počiniocce, te da održava javni red i mir.⁷³ Za rad MUP-a odgovara ministar unutrašnjih poslova.⁷⁴ U vreme stanja neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja, jedinice MUP-a mogu da budu potčinjene VJ-u.⁷⁵ Predsednik SRJ komandovao je jedinicama MUP-a potčinjenim VJ-u od 23. marta 1999, kad je proglašena neposredna ratna opasnost,⁷⁶ pa do 26. juna 1999, kad je ratno stanje ukinuto.⁷⁷

IV. Vojne snage koje su delovale na Kosovu 1999.

A. Snage VJ

40. VJ se sastojala od Generalštaba, kome su bili potčinjeni Prva armija, Druga armija, Treća armija, snage ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, te ratna mornarica. Načelnik Generalštaba bio je general armije Ojdanić.⁷⁸ General armije Ojdanić je izdavao pravila, naređenja, komande, uputstva i druge dokumente, po ovlašćenju optuženog Miloševića. Generalštab VJ-a je, među ostalim, razrađivao u naređenja odluke koje su donosili predsednik SRJ i Vrhovni savet odbrane, kao i druge institucije s ovlašćenjima vrhovne komande.⁷⁹ U operacijama na Kosovu bile su angažovane jedinice Treće armije VJ-a, pod komandom general-pukovnika Nebojše Pavkovića.⁸⁰ Konkretno, Kosovo je u svojoj zoni odgovornosti imao 52. (Prištinski) korpus Treće armije.⁸¹ 52. korpusom komandovao je general-major Vladimir Lazarević.⁸²

41. Komandovanje je bilo osnovna funkcija kojom je u Vojsci Jugoslavije ostvarivana kontrola. Pravo komandovanja VJ-om pripadalo je predsedniku SRJ i oficirima VJ-a koji

⁷³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1103, članovi 1 i 2.

⁷⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1103, član 7.

⁷⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1102, članovi 16 i 17.

⁷⁶ Sledećeg dana proglašeno je ratno stanje. Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1113 i 1115.

⁷⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1122. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja veštaka o pitanjima MUP-a, Spisak svedoka, §V., svedok 175, Spisak dokaznih predmeta, §V., red 1091.

⁷⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1511, 1492.

⁷⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1102, član 5.

⁸⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1983.

⁸¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1983.

⁸² Ibid.

su vršili zadatke komandanta, načelnika ili komandira. Komandovanje u VJ zasnivalo se na principu jedinstvene komande, jednostarešinstva i dužnosti izvršavanja odluka, komandi i naređenja nadređenog starešine.⁸³

42. Najmanje do početka marta 1999. godine, na Kosovo su razmeštane brigade ili elementi brigada van sastava 52. korpusa kao pojačanje korpusu.⁸⁴ Do kraja aprila 1999, najmanje 10 brigada VJ-a potčinjeno je 52. korpusu i delovalo je na Kosovu.⁸⁵ Načelnik Generalštaba i komandanti Treće armije i 52. korpusa, među ostalima, naimenovani su na te svoje dužnosti predsedničkim ukazima krajem 1998. i početkom 1999. godine, u sklopu nastojanja da se na ključne položaje gde su se rešavala pitanja u vezi sa Kosovom postave oficiri lojalni optuženom Miloševiću.⁸⁶

B. Snage MUP-a Srbije

43. Snage MUP-a Srbije primarno čine dva odeljenja, Resor javne bezbednosti (RJB) i Resor državne bezbednosti (RDB).⁸⁷ Ministar unutrašnjih poslova bio je Vlajko Stojiljković, a resorima RJB i RDB upravljali su pomoćnici ministra Vlastimir Đorđević i Radomir Marković. Jovica Stanišić je smenjen u oktobru 1998.⁸⁸ i na njegovo mesto je postavljen Radomir Marković.

44. Još 1998. godine, MUP je imao štab u Prištini na Kosovu, kojim je od juna 1998. do juna 1999. rukovodio general-major Sreten Lukić. Svrha tog štaba bila je da koordiniše organizacione jedinice MUP-a na Kosovu.⁸⁹ Te organizacione jedinice uključivale su Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) i specijalne policijske jedinice – Specijalnu anti-terorističku jedinicu (SAJ) i Posebne jedinice policije (PJP).⁹⁰

⁸³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1179.

⁸⁴ Spisak svedoka, §VI., svedok 181, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1124.

⁸⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1901.

⁸⁶ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1123. Vidi i Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1203, 1271, 1533.

⁸⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1103.

⁸⁸ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2603, 2604.

⁸⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1108. Vidi i Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1109.

⁹⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1403, 1408, 1941, 2290, 2458, 1810, 1471, 1878, 1621, 2281.

45. Kosovo je bilo podeljeno na sedam regionalnih SUP-ova, a svaki je bio odgovoran za dužnosti iz domena javne bezbednosti u određenom broju opština.⁹¹ General Lukić i njegov štab bili su obavještavani o aktivnostima MUP-a na Kosovu, a sami su podnosili izveštaje načelnicima RJB-a i RDB-a, kao i pomoćniku ministra zaduženom za specijalne jedinice u Beogradu.⁹² RDB je imao odeljenja na nivou SUP-a i specijalnu jedinicu pod nazivom Jedinica za specijalne operacije (JSO), koja se kolokvijalno nazivala “Crvene beretke” ili “frenkijevci”. Jedinicom JSO na Kosovu je komandovao Milorad Ulemek (poznat i pod imenom Milorad Luković i pod nadimkom “Legija”), a iz Beograda je jedinicu, među ostalima, kontrolisao Frenki Simatović. JSO je delovala u saradnji sa jedinicama RJB-a.⁹³

46. Specijalne jedinice MUP-a bile su na Kosovu aktivne tokom 1998. i 1999. godine. Jedinice su korišćene kao pešadijske snage za napad na sela i druge ciljeve. Bile su opremljene oklopnim vozilima i teškim naoružanjem, uključujući minobacače i protivavionsku artiljeriju. Mnoge od ovih jedinica slate su na Kosovo 1998. godine na bazi rotacije smena iz SUP-ova u samoj Srbiji.

47. Slično smenama koje je izvršio među nekim od najviših funkcionera u VJ-u, optuženi Milošević se pobrinuo i da neki od najviših funkcionera MUP-a takođe budu zamenjeni njemu lojalnim pojedincima. U novembru 1998. ili otprilike u to vreme, Milutinović je imenovao Radomira Markovića umesto Jovice Stanišića na mesto načelnika i zamenika načelnika DB-a. Zoran Mijatović, Stanišićev zamenik, takođe je zamenjen Nikolom Čurčićem.⁹⁴

C. Koordinacija VJ-MUP

48. U junu 1998. godine, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, general Momčilo Perišić, opirao se nastojanjima optuženog Miloševića da se VJ angažuje u operacijama unutrašnje bezbednosti na Kosovu pošto nije bilo uvedeno vanredno stanje ni neka druga

⁹¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1099, 1287.

⁹² Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1545, 1971, 1568.

⁹³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1251, 2458, 2543, 2573.

⁹⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2599.

krizna situacija.⁹⁵ Uglavnom zbog toga je u novembru 1998. generala Perišića zamenio general Ojdanić,⁹⁶ te je VJ učestvovala u operacijama na Kosovu zajednički sa MUP-om i pored toga pružala pomoć MUP-u u vidu obuke i oružja. Koordinacija između snaga MUP-a i VJ-a odvijala se i na nivou Beograda i na nivou Kosova. U određenoj meri ona je postignuta i time što je optuženi prenebregnuo zvanične linije komandovanja u VJ-u i MUP-u, na primer direktnim davanjem naređenja generalu Pavkoviću i generalu Lukiću, ili preko Šainovića VJ-u i MUP-u na Kosovu.⁹⁷

49. Dana 23. marta 1999, kad je u SRJ objavljeno stanje neposredne ratne opasnosti, promenio se zvanični odnos između VJ i MUP-a.⁹⁸ U tom stanju, jedinice MUP-a potčinjavaju se VJ-u.⁹⁹ Istovremeno je nastavljena koordinacija kroz zajedničku komandu na nivou Beograda i na nivou Kosova.¹⁰⁰ VJ i MUP su operisali zajednički i koristili zajednički sistem veza.¹⁰¹ Kad su izvođeni ovi zajednički napadi, karakteristična taktika uključivala je da VJ granatira cilj iz teškog naoružanja, nakon čega bi usledio pešadijski napad specijalnih jedinica MUP-a.¹⁰²

⁹⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1276.

⁹⁶ Zamenjen je još jedan visoki oficir VJ-a, Aleksandar Dimitrijević, načelnik kontraobaveštajne službe VJ-a (KOS), na čije mesto je postavljen Geza Farkaš. Svedok K3, Spisak svedoka, §V., svedok 194, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1143.

⁹⁷ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1624. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja svedoka K3, Spisak svedoka, §V., svedok 194, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1143; i svedok K1, Spisak svedoka, §V., svedok 177, Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1124.

⁹⁸ Drugog dana objavljeno je i ratno stanje. Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1113, 1115.

⁹⁹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 1102. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja veštaka o ustavnim pitanjima, Spisak dokaznih predmeta §V., red 1089.

¹⁰⁰ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 1280, 1402, 1484, 1487.

¹⁰¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2256, 2427.

¹⁰² Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja veštaka za istorijat događaja. Spisak svedoka, §V., svedok 172.

D. Ostale snage SRJ i Srbije

50. Osim primarnih struktura koje su širom Kosova vodile borbene operacije – redovne Vojske Jugoslavije i specijalnih jedinica MUP-a Srbije – postojale su i druge jedinice, čije su operativne dužnosti bile više lokalne prirode. To su bile druge jedinice MUP-a (uključujući rezervni sastav), teritorijalne vojne jedinice Vojne oblasti u Prištini (KVOk), jedinice Civilne zaštite/Civilne odbrane i druge pridružene snage, među ostalim i paravojne.

E. Snage OVK

51. Do 1999. godine, OVK je postala oružana struktura sa ustrojenom linijom komandovanja i sredstvima održavanja discipline među pripadnicima.¹⁰³ Imala je za to određene političke i vojne vođe s ovlašćenjem da zastupaju OVK i da izdaju naređenja. OVK je Kosovo podelila na sedam zona, a svaka zona imala je svog komandanta. Operacijama u svim zonama rukovodio je i koordinisao ih Generalštab. Komandanti zona izdavali su naređenja svojim potčinjenim brigadama.¹⁰⁴ Godine 1999. OVK je kontinuirano izvodila operacije širom Kosova.¹⁰⁵

V. Kampanja progona i kampanja etničkog čišćenja na Kosovu

A. Uvod

52. Snage SRJ i Srbije su se angažovale u kampanji progona uperenog protiv civila kosovskih Albanaca, koja je počela 1998. godine i trajala do 20. juna 1999. godine. Od 23. marta 1999, ili otprilike od tog datuma, približno do 20. juna 1999, snage SRJ i Srbije vodile su koordinirane napade na etničko albansko stanovništvo širom Kosova. Glavni cilj tih napada bilo je prisilno proterivanje znatnog dela albanskog stanovništva sa Kosova.¹⁰⁶ Štaviše, dokazi će pokazati da te napade odlikuju slični obrasci i

¹⁰³ Spisak dokaznih predmeta, §V.E., red 1088. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja veštaka za istorijat događaja. Spisak svedoka, §V., svedok 172.

¹⁰⁴ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja svedoka K7, Spisak svedoka, §VI., svedok 179.

¹⁰⁵ Spisak dokaznih predmeta, §VI., red 2212.

¹⁰⁶ Spisak dokaznih predmeta, §V.A., redovi 1080 – 1084. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja Patricka Balla, Spisak svedoka, §V., svedok 168. Tužilac takođe predviđa da pozove stručnjaka iz jedne međunarodne humanitarne organizacije koji bi svedočio o velikom broju izbeglica. Vidi Spisak svedoka, §V., svedok 176.

karakteristike. Po najtipičnijem obrascu, jedinice MUP-a ili lokalne odbrambene snage, uz podršku jedinica VJ-a, napadale su gradove, sela i naselja koja su uglavnom nastavali etnički Albanci muslimanske vere. Jedinice MUP-a i lokalne odbrambene snage isterivale su etničke Albance iz njihovih domova, počinjavanjem ubistava i fizičkih napada prilikom tih isterivanja i kako bi ostvarile nova isterivanja. Fizičko zlostavljanje uključivalo je seksualne delikte i premlaćivanje.

53. Dokazi će pokazati da su vođeni napadi bili upereni gotovo isključivo protiv Albanaca muslimana, i time pokazati njihov karakter progona i diskriminacije. Napadima je prethodilo, pratilo ih ili je za njima sledilo namerno uništavanje verskih i kulturnih spomenika značajnih muslimanskoj etnički albanskoj zajednici na Kosovu, kao i uništavanje, paljenje i pljačkanje kuća i radnji muslimana Albanaca na Kosovu. Obilježje ovih napada bilo je i često korišćenje nacionalnih uvreda na račun Albanaca od strane pripadnika snaga SRJ i Srbije, te drugih izjava iz kojih je bilo jasno da su napadači motivisani predrasudama prema muslimanima kosovskim Albancima. U mnogim slučajevima, obrazac po kome su izvedeni napadi ukazuje na to da je karakter tih napada progon i diskriminacija. Na primer, albanske kuće i radnje bile su uništavane dok one koje su pripadale Srbima nisu oštećivane ili su ih na neki drugi način štatile i čuvale opštinske vlasti u kojima su dominirali Srbi, uključujući pripadnike MUP-a i jedinica civilne odbrane kao što su vatrogasci. U nekim slučajevima Srbi su stavljali oznake na svoje kuće kako bi se videlo koje su nacionalnosti ukućani. Dokazi će pokazati da se takvim merama obezbeđivala zaštita srpske imovine kao i samih stanovnika, dok je s druge strane većina nekretnina u posedu Albanaca opljačkana i uništena, a njihovi stanovnici podvrgnuti prisilnom proterivanju i drugim delima nasilja.

54. Ovi napadi su izvođeni sistematski i u fazama, obuhvativši na kraju gotovo celokupnu teritoriju Kosova. Dokazi će takođe pokazati da svojom dobrom koordinacijom i sistematskim karakterom ovi napadi pokazuju da su bili isplanirani, naređeni i izvršeni u skladu sa određenim planom ili politikom. Daljnji dokazi pokazaće

da su takva politika ili takav plan utvrđeni na najvišem nivou državne vlasti u SRJ i Srbiji, i da ih je na vrhovnom mestu zamislio i ostvario optuženi.¹⁰⁷

B. Deportacije i mesta prisilnog premeštanja¹⁰⁸

55. Optužba će utvrditi da su, počev od 23. marta 1999, ili otprilike od tog datuma, pa približno do 20. juna 1999, snage SRJ i Srbije pokrenule koordinirane napade uperene protiv etničkog albanskog stanovništva širom Kosova. Primarni cilj tih napada bilo je prisilno proterivanje značajnog dela albanskog stanovništva sa Kosova. Dokazi će pokazati da je u tom periodu između 600.000 i 800.000 Albanaca proterano sa Kosova u susedne zemlje, Makedoniju i Albaniju, i da je još na hiljade kosovskih Albanaca isterano iz svojih domova ali su ostali na prostorima unutar SRJ (koji obuhvata Srbiju, Crnu Goru i Kosovo) u trenutku kad su se snage SRJ i Srbije povukle prema odredbama Vojno-tehničkog sporazuma.

56. Optužba će predočiti svedočenje svedoka-veštaka i izvesti druge dokaze koji pokazuju da se deportacije koje su se u tom vremenskom periodu odvijale na Kosovu nisu dešavale nasumično, nego da su sprovedene sistematski.¹⁰⁹ Dokazi tužioca takođe će pokazati da su većinu ovih kosovskih Albanaca na celom Kosovu iz njihovih domova i iz njihovih gradova i sela isterale snage SRJ i Srbije putem pretnje, nasilja, zastrašivanja, te uništavanja i oduzimanja imovine.¹¹⁰ Mnogi kosovski Albanci bežali su iz svojih domova strahujući za svoju bezbednost, pošto su snage SRJ i Srbije stvarale atmosferu straha i zastrašivanja. Osim toga, dokazi će pokazati da su snage SRJ i Srbije mnoge kosovske

¹⁰⁷ Svedok K3, Spisak svedoka §VI., svedok 194, svedočiće o ovoj temi.

¹⁰⁸ Istražitelj-analitičar optužbe Stephen Spargo predočiće opšti pregled dokaznog materijala koji se odnosi na deportaciju i prisilno premeštanje. Vidi Spisak svedoka §I., svedok 1. U vezi sa dokaznim predmetima koji se odnose na deportaciju i prisilno premeštanje, vidi Spisak dokaznih predmeta, §I., redove 1-138. Vidi Spisak svedoka, §I., Spisak dokaznih predmeta, §I., redovi 1-138, za dokaze koje optužba predviđa izvesti u vezi sa tačkama optužnice koje se odnose na mesta deportacije i prisilnog premeštanja. Prilog A sadrži kartu Kosova na kojoj su označene lokacije sledećih mesta deportacije i prisilnog premeštanja.

¹⁰⁹ Vidi sažetak predviđenog svedočenja veštaka Patricka Balla, Spisak svedoka §V., svedok 168; i Spisak dokaznih predmeta §V.A., redovi 1080 – 1084. Vidi i sažetke predviđenog svedočenja svedoka K1 i svedoka K3, Spisak svedoka §VI., svedok 177; odnosno Spisak svedoka §VI., svedok 194.

¹¹⁰ Vidi diskusiju *infra*, deo V.

Albance, nakon što su ih isterale iz njihovih kuća, terale da se kreću određenim putnim pravicima i u određenom smeru.¹¹¹

57. Nije postojao nijedan legitiman osnov za prisilno preseljenje ovih kosovskih Albanaca. Međutim, čak i da su legitimni razlozi postojali, nije bilo nikakvog pokušaja od strane snaga SRJ i Srbije da takva lica zaštite ili da im se dozvoli da se vrate kući nakon što su razlozi kojima bi se eventualno moglo pravdati da je njihov premeštaj bio neophodan prestali da postoje. Naprotiv, snage SRJ i Srbije nastavile su sa šikanirati, zlostavljati, pljačkati, otimati i napadati kosovske Albance i u trenutku dok su oni odlazili iz svojih kuća i napuštali svoja sela i gradove. Isto tako, snage SRJ i Srbije nisu im pružile odgovarajući zaklon, hranu ni medicinsku pomoć.

58. I na kraju, dokazi tužioca pokazaće da su snage SRJ i Srbije sistematski oduzimale i uništavale lična dokumenta (uključujući lične karte, pasoše i vozačke dozvole) hiljada kosovskih Albanaca prilikom njihovog odlaska s Kosova. Optužba izjavljuje da to ukazuje na postojanje namere snaga SRJ i Srbije da kosovskim Albancima zauvek uskrate boravak u SRJ, pa i državljanstvo. Snage SRJ i Srbije nastavile su uništavati takva dokumenta, kao i evidenciju prebivališta u opštinskim zgradama, sve do trenutka dok se snage SRJ i Srbije nisu potpuno povukle u skladu s odredbama Vojno-tehničkog sporazuma.¹¹²

59. Svesni mogućnosti da bi leševe civila kosovskih Albanaca mogao da ekshumira Međunarodni sud ili neko drugi i da bi time ovi zločini mogli izaći na videlo, elementi snaga SRJ i Srbije, među kojima su bila lica iz VJ-a i MUP-a, preduzeli su mere da prikriju dokaze tih zločina.¹¹³ Masovne grobnice na Kosovu otvorene su, a leševi iz tih grobnica premešteni na druge lokacije, među kojima su bila i mesta u Srbiji kao što su

---

¹¹¹ O tome će svedočiti brojni svedoci. Vidi sažetke predviđenih svedočenja uvrštenih na Spisak svedoka §I, svedoci 1-138. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja Richarda Ciaglinskog, Spisak svedoka §VI., svedok 180.

¹¹² Spisak dokaznih predmeta §I., redovi 1-138. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja svedoka: Spisak svedoka §VI., svedok 180.

¹¹³ Spisak dokaznih predmeta, §VI., redovi 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200. Vidi i predviđeno svedočenje svedoka K 12, §VI., svedok 187.

Batajnica i Petrovo Selo.¹¹⁴ Tužilac izjavljuje da su takvi postupci, preduzeti da bi se prikriili dokazi o zločinima, morali biti diktirani sa viših nivoa u snagama SRJ i Srbije, i morali da podrazumevaju i odgovornost optuženog.

60. Tužilac izjavljuje da su ljudi koji su živeli u sledećim opštinama i mesnim zajednicama bili žrtve ove kampanje progona i/ili prisilnog premeštanja:

1. Opština Orahovac/Rahovec¹¹⁵

61. Rano ujutru 25. marta 1999, snage SRJ i Srbije opkolile su selo Celina/Celinë tenkovima i oklopnim vozilima.¹¹⁶ Zatim je selo granatirano, sa periodičnim pauzama koje su služile tome da u selo uđu kopnene snage koje su sistematski pljačkale i otimele.¹¹⁷ Kuće su namerno paljene, a većina meštana, kosovskih Albanaca, pobegla je u obližnju šumu.¹¹⁸ Dana 28. marta 1999, snage SRJ i Srbije naterale su hiljade ljudi koji su se sakrivali u toj šumi da izađu, te su ovi civili prisiljeni da pešice odu do obližnjeg sela, gde su muškarci odvojeni od žena i zatim pretučeni i okradeni, a oduzeta su im i dokumenta.¹¹⁹ Muškarci su nakon toga autobusom odvezeni u Zur/Zhur i na kraju naterani da pešice odu u Albaniju.¹²⁰

62. Drugi svedoci opisaće napade na okolna sela, uključujući Brestovac/Brestovec, koji su napad započeli 25. marta 1999.¹²¹ Velika grupa kosovskih Albanaca otišla je u planinu u blizini sela Nogavac/Nagavc tražeći zaklon od napada na obližnja sela.¹²² Sutradan su ih opkolile snage SRJ i Srbije i ljudima koji su potražili sklonište u planini naredili da odu.¹²³ Zatim su kosovske Albance prisilno raspršile po obližnjim selima.

¹¹⁴ Spisak dokaznih predmeta, §II., red 404.

¹¹⁵ Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedoci 2-6 i Spisak dokaznih predmeta, §I.A., redovi 11-17.

¹¹⁶ Optužba očekuje da će o ovom napadu da svedoči, među ostalima, Agim Zeqiri. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 2.

¹¹⁷ Predviđa se da će o ovome da svedoči Reshit Salih. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 3.

¹¹⁸ Među ostalim, o ovome će da svedoči Ali Hoti. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 5.

¹¹⁹ O ovom vidu napada svedočiće, među ostalima, Agim Zeqiri. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 2.

¹²⁰ Optužba predviđa da će o ovom delu svedočiti Agim Zeqiri i Reshit Salih. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 2 odnosno svedok 3.

¹²¹ Na primer Muhamet Berisha, Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 4.

¹²² Ibid.

¹²³ Ali Hoti, među ostalima, svedočiće o tome kako je ljudima naređeno da se vrate u selo Nogavac. Vidi Spisak svedoka, §I.A., svedok 5.

Dana 1. aprila 1999, snage SRJ i Srbije počele su da granatiraju ta sela, pobivši određeni broj ljudi.¹²⁴ Preživeli su krenuli prema granici s Albanijom, a kad su stigli do granice, oduzeta su im sva lična dokumenta.¹²⁵ U toku ovih proterivanja, širom cele opštine Orahovac/Rahovec, snage SRJ i Srbije sistematski su palile kuće, radnje, kulturne spomenike i verske objekte koji su pripadali kosovskim Albancima. Uništeno je nekoliko džamija, uključujući i džamiju u Beloj Crkvi/Bellacërkvë, Brestovac/Brestovc, Velikoj Kruši/Krushë e Madhe i druge.¹²⁶

2. Prizren¹²⁷

63. Otprilike oko 04:00 časova na dan 25. marta 1999, snage SRJ i Srbije, uključujući tenkove i razna druga vojna vozila, okružile su selo Pirane.¹²⁸ Selo je granatirano i više meštana je poginulo. Nakon toga snage SRJ i Srbije ušle su u selo i palile kuće kosovskih Albanaca, a preživeli meštani, otprilike 1900 lica, napustili su Pirane i otišli u okolna sela.¹²⁹ U obližnjem gradu Landovica/Landovicë, snage SRJ i Srbije spalile su i nanele veliku štetu staroj džamiji, a krenule su u napad i u području Srbice/Sërbica i u tom kraju granatirale i druga sela.¹³⁰ Meštani, kosovski Albanci, silom su isterani iz svojih kuća i proterani na granicu s Albanijom. Počev od 28. marta 1999, u gradu Prizrenu, snage SRJ i Srbije išle su od kuće do kuće naređujući stanovnicima, kosovskim Albancima, da odu. Prisiljavali su ih da se priključe konvojima vozila i ljudi koji su išli pešice prema albanskoj granici, gde su im snage SRJ i Srbije oduzimale lična dokumenta.¹³¹

3. Srbica/Skenderaj¹³²

64. Dana 25. marta 1999, snage SRJ i Srbije napale su i razorile nekoliko sela u opštini Srbica/Skenderaj, uključujući Vojnike/Voçnjak, Leočinu/LeÇine,

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Vidi, *inter alia*, izjave Sabrija Popaja, Spisak svedoka, §II.B., svedok 86; te Abdullaha Salihua, Spisak svedoka, §IV., svedok 162; i Vahida Berishe, Spisak svedoka, §IV., svedok 159; kao i Spisak dokaznih predmeta, §IV., redovi 1063-1079.

¹²⁷ Vidi Spisak svedoka, §I.B., svedoci 7-11; i Spisak dokaznih predmeta, §I.B., redovi 18-25.

¹²⁸ Vidi izjavu Rahima Latifija, Spisak svedoka, §I.B., svedok 7.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Halila Morine, Spisak svedoka, §I.B., svedok 8.

¹³¹ Vidi, među ostalim, sažetak predviđenog svedočenja Xhafera Beqiraja, Spisak svedoka, §I.B., svedok 9.

¹³² Vidi Spisak svedoka, §I.C., svedoci 12-27; i Spisak dokaznih predmeta, §I.C., redovi 26-34.

Kladernicu/Klladernicë, Turičevac/TuriÇec i Izbicu/Izbicë granatiranjem i paljenjem.¹³³ Uništeno je mnogo kuća, radnji i džamija, uključujući i džamiju u centru sela Ćirez/Qirez.¹³⁴ Snage SRJ i Srbije odvele su neke žene i decu i podvrgle ih seksualnom nasilju.¹³⁵ Najmanje osam žena ubijeno je nakon što je nad njima izvršeno seksualno nasilje, a njihova tela su bačena u tri bunara u selu Ćirez/Qirez.¹³⁶ Dana 28. marta 1999, ili otprilike tog datuma, nekoliko hiljada kosovskih Albanaca iz tih susednih sela okupilo se u selu Izbica/Izbicë, gde su pripadnici snaga SRJ i Srbije tražili od njih da im daju novac i odvojili muškarce od žena i dece. Veliki broj muškaraca je zatim ubijen.¹³⁷ Žene i deca su pod prisilom prebačeni u grupi u pravcu Kline/Klinë, Đakovice/Gjakovë, i na kraju prema granici s Albanijom.¹³⁸

4. Suva Reka/Suharekë¹³⁹

65. Suvu Reku/Suharekë i okolinu snage SRJ i Srbije napadale su počev od 20. marta 1999. nadalje.¹⁴⁰ Tokom sledećih dana, policajci su išli od kuće do kuće, preteći, fizički napadajući, ubijajući i prisilno isterujući stanovnike kosovske Albanice iz njihovih domova pod pretnjom oružja.¹⁴¹ Mnoge kuće i radnje koje su pripadale kosovskim Albancima zapaljane su, a džamija u Suvoj Reci/Suharekë je oštećena.¹⁴² Žene, decu i starce je policija odstranila, a nakon toga su snage SRJ i Srbije ubile određeni broj

¹³³ Vidi sažetak predviđenog svedočenja sledećih svedoka: Maliqa Gashija (Vojnike/Voćnjak); Nexhmije Shala (Leočina/LeÇine); Luljete Hasani (Kladernica/Klladernicë); Hadije Fazliu (Turičevac/TuriÇec); Sadika Januzija (Izbica/Izbicë); i Ajmane Behramaj (Izbica/Izbicë), Vidi Spisak svedoka, §I.C., svedoci 12-27.

¹³⁴ U vezi sa uništavanjem džamije, optužba namerava da pozove Ramadana Rexhepija. Vidi sažetak predviđenog svedočenja, Spisak svedoka, §IV., svedok 161.

¹³⁵ Predviđa se da će o delima seksualnog nasilja svedočiti Hadije Fazliu. Vidi Spisak svedoka, §I.C., svedok 15.

¹³⁶ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Spisak svedoka § III., Xhevahire Rrahmani, K24, i Hajrije Xhema, Spisak svedoka, §III, svedoci 152-154.

¹³⁷ O tome će da svedoči Sadik Januzi. Vidi Spisak svedoka, §I.C., svedok 16.

¹³⁸ O ovoj grupi izbeglica će svedočiti, među ostalima, Hadije Fazliu. Vidi Spisak svedoka, §I.C., svedok 15.

¹³⁹ Vidi Spisak svedoka, §I.D., svedoci 18-22; i Spisak dokaznih predmeta, §I.D., redovi 35-47.

¹⁴⁰ Optužba predviđa da će o napadima na ovo područje svedočiti Shefqet Zogaj i Hamide Fondaj, među ostalima. Vidi Spisak svedoka, §I.D., svedoci 18-19.

¹⁴¹ Među ostalima će o ovom maltretiranju svedočiti i Merita Mamaj. Vidi Spisak svedoka, §I.D., svedok 21.

¹⁴² U vezi sa štetom nanetom džamiji, vidi predviđeno svedočenje Marjana Krasniqija, Spisak svedoka, §IV., svedok 163.

muškaraca.¹⁴³ Dana 31. marta 1999, otprilike 80.000 kosovskih Albanaca raseljenih iz sela u opštini Suva Reka/Suharekë okupilo se kod sela Belanica/Bellanicë.¹⁴⁴ Sledećeg dana su snage SRJ i Srbije granatirale Belanicu/Bellanicë, nateravši raseljena lica da beže prema granici s Albanijom.¹⁴⁵ Pre nego što su prešli granicu, oduzeta su im sva lična dokumenta.

5. Peć/Pejë¹⁴⁶

66. Godine 1999, muslimanski praznik Bajram padao je 27. na 28. marta. Tokom ta dva dana, snage SRJ i Srbije išle su od kuće do kuće u Peći/Pejë terajući kosovske Albance na odlazak.¹⁴⁷ Snage SRJ i Srbije su pucale u više ljudi, a neke kuće su zapaljene.¹⁴⁸ Meštani su zatim upućivani prema centru mesta, gde su ih naterali da uđu u autobuse ili kamione i odvezli u Prizren. Pred gradom Prizrenom, kosovski Albanci su bili prisiljeni da izađu iz autobusa i kamiona i pešače otprilike 15 kilometara do albanske granice, gde im je naređeno da, pre nego što pređu granicu, predaju svoja lična dokumenta snagama SRJ i Srbije.¹⁴⁹

6. Kosovska Mitrovica/Mitrovicë¹⁵⁰

67. Počev od kraja marta pa do sredine aprila 1999, snage SRJ i Srbije počele su se sistematski kretati kroz grad Kosovska Mitrovica/Mitrovicë, ulazeći u domove kosovskih Albanaca i naređujući ukućanima da odu. Neke kuće i najmanje jedna džamija zapaljene

¹⁴³ Predviđa se da će o ovom zlostavljanju svedočiti nekoliko svedoka, među njima i Merita Mamaj. Vidi Spisak svedoka, §I.D., svedok 21.

¹⁴⁴ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Shefqeta Zogaja, Spisak svedoka, §I.D., svedok 18.

¹⁴⁵ Optužba predviđa da će Shefqet Zogaj, među ostalima, svedočiti o deportaciji/prisilnom premeštanju iz ovog područja. Vidi Spisak svedoka, §I.D., svedok 18.

¹⁴⁶ Vidi Spisak svedoka, §I.E., svedoci 23-27; i Spisak dokaznih predmeta, §I.E., redovi 48-56.

¹⁴⁷ Optužba predviđa da će o događajima u Peći/Pejë svedočiti, među ostalima, Sali Gashi. Vidi Spisak svedoka, §I.E., svedok 23.

¹⁴⁸ Predviđa se da će nekoliko svedoka svedočiti o tome kako su videli da snage SRJ i Srbije pale kuće i radnje. Vidi, na primer, sažetak predviđenog svedočenja Besnika Sokolija i Sylemana Kelmendija, Spisak svedoka, §I.E., svedok 25 odnosno 27. Predviđa se da će Edison Zatriqi da svedoči o tome kako je, kad se nakon rata vratio u Peć/Pejë, našao svoju kuću i radnju spaljenu. Vidi Spisak svedoka, §I.E., svedok 26.

¹⁴⁹ O ovom će, među ostalima, svedočiti Syleman Kelmendi. Vidi Spisak svedoka, §I.E., svedok 27. Edison Zatriqi, jedna od žrtava ove deportacije, bio je vlasnik transportnog preduzeća u Peći/Pejë, a kad se nakon rata vratio, otkrio je da su neki od njegovih autobusa korišćeni za prevoz njegovih sunarodnjaka kosovskih Albanaca. Vidi Spisak svedoka, §I.E., svedok 26.

¹⁵⁰ Vidi Spisak svedoka, §I.F., svedoci 28-32; i Spisak dokaznih predmeta, §I.F., redovi 57-63.

su.¹⁵¹ Tokom čitavog tog perioda, meštani kosovski Albanci silom su proterivani iz grada; neki su bili izloženi seksualnom zlostavljanju; njihova imovina je uništena; oti su im vredni predmeti. I druga sela u opštini Kosovska Mitrovica/Mitrovicë doživela su sličnu sudbinu. Kosovski Albanci, stanovnici te opštine, prisiljavani su da se uključe u konvoje koji su se kretali prema granici s Albanijom kroz mesta Srbica/Skenderaj, Peć/Pejë, Đakovica/Gjakovë i Prizren. Putem prema granici, pripadnici snaga SRJ i Srbije otimali su im vredne predmete i oduzimali lična dokumenta.

7. Priština/Prishtinë¹⁵²

68. Počev od 24. marta 1999, ili otprilike od tog datuma, pa sve do kraja maja 1999, srpska policija terala je kosovske Albance u gradu Priština/Prishtinë na odlazak, ubivši pritom više ljudi.¹⁵³ Tokom tih prisilnih izгона, nekoliko žena je seksualno zlostavljano.¹⁵⁴ Mnogi ljudi koji su silom isterani iz svojih domova, otišli su direktno na železničku stanicu, dok su drugi potražili zaklon u okolnim mestima. Kosovskim Albancima je u Prištini/Prishtinë bila strogo ograničena sloboda kretanja, te se na stotine Albanaca, koje je na svim raskršćima usmeravala srpska policija, okupilo na železničkoj stanici, gde su zatim ukrcavani u pretrpane vozove i autobuse. Oni u vozovima stigli su do Đeneral Jankovića/Hani i Elezit, sela uz makedonsku granicu. Tokom vožnje vozom, mnogim ljudima su oduzeta njihova lična dokumenta. Kad su sišli sa voza, snage SRJ i Srbije rekle su kosovskim Albancima da krenu pešice uz železničku prugu prema Makedoniji. I oni koji su pokušali da se sakriju u Prištini/Prishtinë na kraju su proterani na sličan način.

69. Slični zločini počinjeni su i u selima opštine Priština/Prishtinë.¹⁵⁵ Mnogi meštani odvezeni su kamionom u mesto Glogovac/Gllogoc u opštini Glogovac/Gllogoc, odakle su transportovani vozom i autobusima do Đeneral Jankovića/Hani i Elezit i zatim naterani

¹⁵¹ U vezi sa paljenjem džamije, optužba predviđa da će o toj tački svedočiti Halil Barani. Vidi Spisak svedoka, §I.F., svedok 28.

¹⁵² Vidi Spisak svedoka, §I.G., svedoci 33-37; i Spisak dokaznih predmeta, §I.G, redovi 64-70.

¹⁵³ O ubistvima u Prištini/Prishtinë svedočiće, među ostalima, Mehmet Aliu. Vidi Spisak svedoka, §I.G, svedok 33.

¹⁵⁴ Uključujući K14, koja će da svedoči. Vidi Spisak svedoka, Spisak svedoka, §I.G., svedok 35.

¹⁵⁵ K14 i Perparim Isufi, među ostalima, svedočiće o tome šta se desilo kosovskim Albancima u područjima oko Prištine/Prishtinë. Vidi Spisak svedoka, §I.G., svedok 35 odnosno 36.

da pešice idu do makedonske granice. Drugima su snage SRJ i Srbije naredile, kad su stigli u Uroševac/Ferizaj, da se ukrcaju na voz za Đeneral Janković/Hani i Elezit, odakle su pešice prešli granicu sa Makedonijom.¹⁵⁶

8. Đakovica/Gjakovë¹⁵⁷

70. Od kraja marta do početka maja 1999, stanovnike grada Đakovice/Gjakovë – kao i bezbroj izbeglica iz drugih područja koje su ovde potražile sklonište – snage SRJ i Srbije prisiljavale su na odlazak.¹⁵⁸ Mnoge kuće i radnje koje su pripadale kosovskim Albancima zapaljane su, dok su one koje su pripadale Srbima bile zaštićene. Dana 24. marta 1999, stara džamija u Rogovu/Rogovë i staro istorijsko naselje u Đakovici/Gjakovë gde je bio bazar, Hadum-džamija i susedna Islamska biblioteka, postale su meta razaranja snaga SRJ i Srbije.¹⁵⁹ Tokom perioda od 2. do 4. aprila 1999, hiljade kosovskih Albanaca koji su živeli u gradu Đakovica/Gjakovë i okolnim selima priključile su se velikom konvoju, te pešice ili u automobilima, kamionima i traktorima, krenule prema granici s Albanijom.¹⁶⁰ Snage SRJ i Srbije usmeravale su ljude unapred zacrtanim pravcima, a usput su na kontrolnim tačkama većini kosovskih Albanaca oduzeti njihovi lični dokumenti i registarske tablice.¹⁶¹

71. Pored toga, krajem marta i u aprilu 1999, snage SRJ i Srbije pod pretnjom sile su isterale mnoštvo kosovskih Albanaca, stanovnika sela u opštini Đakovica/Gjakovë,

¹⁵⁶ Vidi, na primer, predviđeno svedočenje dr. Emina Kabashija, Spisak svedoka, §I.G., svedok 37.

¹⁵⁷ Vidi Spisak svedoka, §I.H., svedoci 38-43; i Spisak dokaznih predmeta, §I.H., redovi 71-80.

¹⁵⁸ U martu 1999, broj stanovnika u Đakovici/Gjakovë bio je značajno veći nego pre zbog velikog broja interno raseljenih izbeglica koji su bežali iz svojih sela tokom 1998. da bi izbegli smišljeno granatiranje sela od strane snaga SRJ i Srbije. Fuad Haxhibeqiri, među ostalima, svedočiće o velikom broju izbeglica koji su preplavile grad u tom periodu. Vidi Spisak svedoka, §I.H., svedok 38. Stalno kretanje tih interno raseljenih lica postalo je intenzivnije nakon 24. marta 1999, kada su se, nakon nasilnih isterivanja iz grada Đakovica/Gjakovë, mnoga interno raseljena lica iz grada Đakovica/Gjakovë vratila u okolna sela, da bi ih snage SRJ i Srbije ponovo proterale iz njih. Srpske snage kontrolisale su i koordinirale kretanje ovih interno raseljenih lica na njihovom putu iz grada Đakovice/Gjakovë i natrag, i na kraju do granice Kosova sa Republikom Albanijom. Lica koja su putovala pešice poslata su iz grada Đakovice/Gjakovë direktno na jedan od nekoliko graničnih prelaza. Lica koja su putovala motornim vozilima usmeravana su prema gradu Prizrenu pre nego što će stići do granice i preći u Republiku Albaniju.

¹⁵⁹ Optužba predviđa da će Sabri Popaj, Spisak svedoka §II.B., svedok 86, svedočiti o razaranju ovih verskih i kulturnih dobara.

¹⁶⁰ Optužba predviđa da će Hasan Pruthi, među ostalima, svedočiti o ovom konvoju. Vidi Spisak svedoka, §I.H., svedok 40.

¹⁶¹ Vidi sažetke predviđenog svedočenja Nevruza Dajcija i Lizane Malaj, Spisak svedoka, §I.H., svedok 39 odnosno 43.

uključujući sela Dobroš/Dobrosh, Korenica/Korenice i Meja/Mejë.¹⁶² Rano ujutro 27. aprila 1999, ili otprilike u to vreme, snage SRJ i Srbije krenule su u masovan napad na doline Carragojs, Erenik i Trava (opština Đakovica/Gjakovë),¹⁶³ i na preostale stanovnike pomenutih sela, sa ciljem da isteraju stanovništvo iz tog područja. Podudarno obrascu primenjenom u drugim krajevima gde su snage SRJ i Srbije deportovale i prisilno premeštale kosovske Albance, velik broj civila muškog pola, kosovskih Albanaca, odvojen je od ostalih i pogubljen. Snage SRJ i Srbije naterale su meštane da napuste svoje kuće, priključe se konvojima traktora, konjskih zaprega i automobila i pređu granicu s Albanijom. Snage SRJ i Srbije oduzele su lična dokumenta mnogim kosovskim Albancima pre nego što su prešli granicu.

9. Opština Gnjilane/Gjilan¹⁶⁴

72. Dana 13. aprila 1999, meštanima Prilepnice/Përlepnice naređeno je da do sutradan izađu iz sela.¹⁶⁵ Narednog jutra, stanovnici kosovski Albanci otišli su konvojem u kome su bili automobili i traktori, pod pratnjom vojnika koji su ih ispratili iz sela. Na odlasku je konvoj prošao kroz okolna sela, koja su uglavnom bila prazna; videli su kako u tim selima gore mnoge kuće.¹⁶⁶ Po čitavoj opštini Gnjilane/Gjilan, snage SRJ i Srbije sistematski su palile i uništavale kuće, radnje, kulturne spomenike i verske objekte kosovskih Albanaca, uključujući i džamiju u Vlastici/Llasthicë.¹⁶⁷ I kosovski Albanci iz drugih sela u opštini Gnjilane/Gjilan, kao što su Žegra/Zhegër, Nosalje/Nosalë¹⁶⁸ i Vladovo/Lladovë,¹⁶⁹ takođe su bili prisiljeni otići iz svojih domova, i mnogi su potražili zaklon u selu Donja Stubla/Stubëlle E Poshtme, u opštini Vitina.¹⁷⁰ Mnogi od tih

¹⁶² Hasan Pruthi, Asllan Avdylli i Hateme Kameri, među ostalima, svedočiće o etničkom čišćenju u ovim krajevima. Vidi Spisak svedoka, §I.H., svedoci 40-42.

¹⁶³ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Lizane Malaj, Spisak svedoka, §I.H., svedok 43.

¹⁶⁴ Vidi Spisak svedoka, §I.I., svedoci 44-49; i Spisak dokaznih predmeta, §I.I., redovi 81-89.

¹⁶⁵ Meštani su pre toga izbačeni iz sela 6. aprila 1999, ali im je dan kasnije dozvoljeno da se vrata. Kad su to uradili, otkrili su da je barem jedna kuća izgorela, a mnoge su bile oštećene. Vidi sažetak predviđenog svedočenja Abdylhqima Haqima Shaqirija, Spisak svedoka, §I.I., svedok 44.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Vidi sažetke predviđenog svedočenja svedoka K8, Spisak svedoka, i §I.I., svedok 48; te Spisak dokaznih predmeta, §IV., redovi 1063-1079, u vezi sa uništavanjem džamije.

¹⁶⁸ Optužba predviđa da će o napadima na Žegru/Zhegër i Nosalje/Nosalë svedočiti Qamil Shabani. Vidi Spisak svedoka, §I.I., svedok 49.

¹⁶⁹ Vidi, na primer, sažetke predviđenog svedočenja Muse Ajetija i K8, Spisak svedoka, §I.I., svedok 47 odnosno 48.

¹⁷⁰ Optužba očekuje da će u vezi sa ovime svedočiti Qamil Shabani, Spisak svedoka, §I.I., svedok 49.

izbeglica su sve do Makedonije putovali pod pratnjom policije, a kad su ovi kosovski Albanci stigli do granice sa Makedonijom, snage SRJ i Srbije oduzele su im lična dokumenta.¹⁷¹

10. Uroševac/Ferizaj¹⁷²

73. Tokom perioda od 24. marta do 14. aprila 1999, snage SRJ i Srbije granatirale su i napale sela u opštini Uroševac/Ferizaj, uključujući Biba/Bibe¹⁷³, Muhadžer Prelez/Prelez i Muhaxherëve, Raka/Rakaj i Staro Selo,¹⁷⁴ ubivši određeni broj meštana. Nakon granatiranja, snage SRJ i Srbije ušle su u neka od tih sela, uključujući Papaz i Sojevo/Sojevë,¹⁷⁵ i naredile njihovim stanovnicima da odu. Drugi kosovski Albanci iz sela Varoš Selo/Varosh¹⁷⁶ i Mirošavlje/Mirosalë¹⁷⁷ pobjegli su iz svojih sela kad su u njih ušle srpske snage. Nakon što su meštani napustili svoje kuće, vojnici i policajci su kuće spalili, a raseljena lica otišla su u grad Uroševac/Ferizaj, gde se većina ukrcala na vozove ili autobuse kojima su odvezeni na granični prelaz sa Makedonijom kod Đeneral Jankovića/Hani i Elezit.¹⁷⁸ Kod Đeneral Jankovića/Hani i Elezit, snage SRJ i Srbije uputile su te ljude da pešače po železničkoj pruzi do granice.¹⁷⁹ Na granici su im snage SRJ i Srbije oduzele lična dokumenta.

11. Kačanik¹⁸⁰

74. Od marta do maja 1999, snage SRJ i Srbije napale su sela u opštini Kačanik, uključujući i sam grad Kačanik. Rezultat tog napada bilo je razaranje kuća i verskih

¹⁷¹ Vidi, na primer, predviđeno svedočenje Muse Ajetija i Qamila Shabanija, Spisak svedoka, §I.I., svedoci 47 i 49.

¹⁷² Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedoci 50-54; i Spisak dokaznih predmeta, §I.J., redovi 90-100.

¹⁷³ Optužba predviđa da će Bedri Hyseni svedočiti o napadima na ovo selo. Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedok 50.

¹⁷⁴ Optužba predviđa da će o napadima na ovo selo svedočiti Bajram Bucaliu. Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedok 53.

¹⁷⁵ Optužba predviđa da će o napadima na ovo selo svedočiti Avni Nebihu. Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedok 52.

¹⁷⁶ Optužba predviđa da će o napadima na ovo selo svedočiti Negjarije Derguti. Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedok 54.

¹⁷⁷ Optužba predviđa da će o napadima na ovo selo svedočiti Elmi Krasniqi. Vidi Spisak svedoka, §I.J., svedok 51.

¹⁷⁸ Vidi sažetke predviđenog svedočenja Elmija Krasniqia i Avnija Nebihua, na primer. Spisak svedoka, §I.J., svedoci 51-52.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Vidi Spisak svedoka, §I.K., svedoci 55-61; i Spisak dokaznih predmeta, §I.K., redovi 101-111.

objekata, uključujući i džamije u Kotlini/Kotlině i Ivaji/Ivajě.¹⁸¹ Dana 24. marta 1999, snage SRJ i Srbije napale su Kotlinu/Kotlině teškim naoružanjem i vojnicima, zbog čega su u toku napada mnogi muški stanovnici Kotline/Kotlině pobjegli u obližnje šume.¹⁸² Zatim su snage SRJ i Srbije naredile ženama, deci i starcima da se ukrcaju na kamione koji su ih odvezli prema gradu Kačaniku, a oni koji nisu mogli da stanu u kamione, naterani su da pešače prema Kačaniku.¹⁸³ Pre nego što su izašle iz Kotline/Kotlině, snage SRJ i Srbije zapalile su što je ostalo u selu.¹⁸⁴ Mnogi meštani prebegli su u Makedoniju.¹⁸⁵ Snage SRJ i Srbije napale su grad Kačanik krajem marta 1999, pri čemu su ove snage maltretirale, zatočavale, tukle i streljale mnoge stanovnike kosovske Albance. Hiljade preživelih razbežale su se u okolne šume i na kraju pešice prešle granicu sa Makedonijom. Druga raseljena lica iz grada Kačanika i okolnih sela pešačili su do sela Stagovo/Stagově, gde su se ukricali na vozove koji su ih odvezli na makedonsku granicu. Dana 13. aprila 1999. ili otprilike tog datuma, snage SRJ i Srbije opkolile su selo Slatina/Sllatině i zaseok Vata.¹⁸⁶ Nakon granatiranja sela, pešadija i policija ušle su u selo pljačkajući i paleći kuće, te je većina stanovništva Slatine/Sllatině pobjegla u Makedoniju.¹⁸⁷ Dana 25. maja 1999. ili otprilike tog datuma, snage SRJ i Srbije napale su selo Dubrava/Lisnaje, zbog čega je veliki broj stanovnika Dubrave/Lisnaje formirao konvoj traktora i prikolica i prebegao u Makedoniju.¹⁸⁸ Drugi meštani pobjegli su u druga sela ili u šume, da bi zatim prešli granicu i ušli u Makedoniju.

12. Dečani/DeČan¹⁸⁹

75. Dana 29. marta 1999. ili otprilike tog datuma, snage SRJ i Srbije opkolile su i napale selo Beleg i okolna sela u opštini Dečani/DeČan, te naredile meštanima da odmah napuste svoje kuće. Oko 300 muškaraca, žena i dece isterano je iz svojih domova i

¹⁸¹ Vidi sažetke predviđenog svedočenja Isufa Lokua (o razaranju džamije u Kotlini/Kotlině), Spisak svedoka, §IV., svedok 165; i Fadila Rexhe (o razaranju džamije u Ivaji/Ivajě), Spisak svedoka, §IV., svedok 166. Vidi i Spisak dokaznih predmeta, §IV., redovi 1063-1079.

¹⁸² Vidi sažetak predviđenog svedočenja Hazbija Lokua, Spisak svedoka, §I.K., svedok 55.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Optužba predviđa da će o napadu na Vatu među ostalima da svedoči Osman Caka. Vidi Spisak svedoka, §I.K., svedok 59.

¹⁸⁷ Predviđa se da će o ovome svedočiti Sejdi Lami. Vidi Spisak svedoka, §I.K., svedok 60.

¹⁸⁸ O napadima na Dubravu svedočiće Fadil Vishi. Vidi Spisak svedoka, §I.K., svedok 61.

¹⁸⁹ Vidi Spisak svedoka, §I.L., svedoci 62-63; i Spisak dokaznih predmeta, §I.L., redovi 112-115.

okupljeno na obližnjoj poljani u selu Beleg. Snage SRJ i Srbije naredile su svim muškarcima i ženama da svuku odeću, a sva lična imovina im je oduzeta. Muškarci su odvojeni od žena i dece i odvedeni u podrum jedne nedovršene kuće blizu te poljane. Ženama i deci je naređeno da odu u drugu kuću, gde su seksualno zlostavljane najmanje tri žene.¹⁹⁰ Sledećeg dana, snage SRJ i Srbije rekle su meštanima da izađu iz sela kamionima i traktorima i odu u Albaniju.

13. Vučitrn/Vushtrri¹⁹¹

76. Jedno od poslednjih područja na Kosovu u kome je izvršeno etničko čišćenje, dana 2. maja 1999, bilo je područje nekoliko sela severoistočno od grada Vučitrna/Vushtrri, uključujući sela Skrovna/Skromë, Slakovce/Sllakofc,¹⁹² Cecelija/Ceceli¹⁹³ i Gornja Sudimlja/Studime e Epërme. Stanovnici su isterani iz svojih kuća, a mnoge kuće, radnje i verski objekti su zapaljeni.¹⁹⁴ Meštani, kao i lica ranije raseljena iz drugih zajednica u opštini Vučitrn/Vushtrri, prisiljeni su da oforme konvoj kojim je više od 20.000 ljudi krenulo putem kroz "kanjon Studime", u pravcu grada Vučitrna/Vushtrri.¹⁹⁵ Hiljade kosovskih Albanaca u ovom konvoju snage SRJ i Srbije zaustavile su kod grada Vučitrna/Vushtrri.¹⁹⁶ Dana 3. maja 1999 ili otprilike tog datuma, snage SRJ i Srbije su među kosovskim Albancima izdvojile muškarce sposobne za vojsku i odvojile ih od žena, dece i staraca. Žene, deca i starci kosovski Albanci upućeni su u Albaniju, a određeni broj muškaraca kosovskih Albanaca nateran je da upravlja vozilima kojima su žene, deca i starci putovali do albanske granice. Pored toga, snage SRJ i Srbije transportovale su stotine kosovskih Albanaca, muškaraca sposobnih za vojsku, u selo Smrekovrica/Smrakoncë, gde su ih zatočili u zatvoru.¹⁹⁷ Nakon nekoliko nedelja zatočeništva u nečovečnim uslovima, pri čemu su bili izloženi premlaćivanju mučenju i

¹⁹⁰ Svedočiće svedok K20, jedna od žrtava ovog seksualnog nasilja. Vidi Spisak svedoka, §I.L., svedok 62.

¹⁹¹ Vidi Spisak svedoka, §I.M., svedoci 64-68; i Spisak dokaznih predmeta, §I.M., redovi 116-132.

¹⁹² O ovim napadima svedočiće, među ostalima, Shukri Gerxhaliu. Vidi Spisak svedoka, §I.M., svedok 66.

¹⁹³ Predviđa se da će o napadima na ovo mesto svedočiti, među ostalima, Izet Krasniqi. Vidi Spisak svedoka, §I.M., svedok 64.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Svedočiće Sabit Kadriu, jedan od muškaraca koji su ovde bili zatočeni. Vidi Spisak svedoka, §I.M., svedok 67.

ubijanju, mnogi od tih muškaraca kosovskih Albanaca prebačeni su u selo Zur/Zhur kod albanske granice i naterani da pređu granicu i uđu u Albaniju.¹⁹⁸

C. Mesta ubistva¹⁹⁹

77. Kao što se vidi iz diskusije u paragrafima 55 do 76 *supra*, mnoga ubistva koja se navode u optužnici dešavala su se istovremeno kad i kampanja deportacije i/ili prisilnog premeštanja. Da ne bi ponavljao ono što je u dosadašnjem tekstu već rečeno, tužilac inkorporira one aspekte dosadašnjeg izlaganja koji se odnose na protivpravno lišavanje života ovde se pozivajući na njih. U tekstu koji sledi ističu se one lokacije koje nisu bile naglašene u prethodnom delu teksta.

1. Račak²⁰⁰

78. Počev od 1998, snage SRJ i Srbije angažovale su se u kampanji progona usmerenog direktno protiv civila kosovskih Albanaca. Napadi na Račak (opština Štimlje/Shtime) započeli su u junu 1998, kad su u nekoliko navrata selo napali MUP i VJ, pri čemu su kuće poharane, a u nekim slučajevima kuće su zapaljene ili uništene.²⁰¹ Prisustvo vojnih lica i njihovih vozila po okolnim brdima trajalo je nekoliko meseci tokom 1998. godine.²⁰² Dana 15. januara 1999. ili otprilike tog datuma, rano ujutro, snage SRJ i Srbije napale su selo Račak.²⁰³ Nakon granatiranja, snage SRJ i Srbije ušle su u selo u toku prepodneva i krenule u pretres od kuće do kuće. Po čitavom selu pucalo se na

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Vidi §II. Spiska svedoka i §II. Spiska dokaznih predmeta (redovi 139-1040) za dokaze koje tužilac namerava da izvede u vezi sa tačkama koje se odnose na ubistvo. Vidi takođe stručni izvještaj i sažetak predviđenog svedočenja dr Erica Baccarda. Spisak svedoka, §V.B., svedok 169; Spisak dokaznih predmeta, §V.B., red 1085, što se tiče veštačenja: §V.B., red 1085. U Prilogu B nalazi se karta Kosova na kojoj su prikazane lokacije sledećih mesta ubistava.

²⁰⁰ Vidi Spisak svedoka, §II.A., svedoci 71-80; i Spisak dokaznih predmeta, §II.A., redovi 139-281.

²⁰¹ Pre sukoba, u Račku je živelo oko 2.370 kosovskih Albanaca. Predviđa se da će Nesret Shabani svedočiti da su masakru od 15. januara 1999. prethodila najmanje četiri ranija napada. Vidi Spisak svedoka, §II.A., svedok 73. Vidi takođe i izjave Xhemajla Beqirija, Agrona Memhetija i Drite Emini, Spisak svedoka, §II.A., svedoci 74, 75 i 80.

²⁰² Ibid. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja Nesreta Shabanija, Spisak svedoka, §II.A., svedok 73.

²⁰³ Ibid.

meštane koji su pokušavali da pobjegnu pred snagama SRJ i Srbije.²⁰⁴ Jedna grupa od oko 25 muškaraca pokušala je da se sakrije u jednoj zgradi, ali snage SRJ i Srbije su ih otkrile. Premlaćeni su i odvedeni na obližnje brdo, gde su ustreljeni iz vatrenog oružja.²⁰⁵ Ukupno, u Račku i okolini, snage SRJ i Srbije su lišile života oko 45 kosovskih Albanaca.²⁰⁶ Ovaj napad bio je deo operacije VJ i MUP-a koja je obuhvatala sela Račak, Belince, Petrovo i Malopoljce.²⁰⁷

2. Bela Crkva/Bellacërkë (opština Orahovac/Rahovec)²⁰⁸

79. Snage SRJ i Srbije opkolile su i napale selo Bela Crkva/Bellacërkë (opština Orahovac/Rahovec) 25. marta 1999. Nekoliko stotina stanovnika Bele Crkve/Bellacërkë pobjeglo je krećući se koritom reke Belaje van sela i bilo prisiljeno da potraži zaklon kod železničkog mosta. Približavajući se mostu, snage SRJ i Srbije su otvorile vatru na više meštana i ubile 12 lica, od kojih su 10 bili žene i deca.²⁰⁹ Nakon toga su snage SRJ i Srbije naredile preostalim meštanima da izađu iz korita reke, i tada su muškarci i mladići odvojeni od starijih muškaraca, žene i male dece.²¹⁰ Snage SRJ i Srbije naredile su muškarcima i mladićima da skinu odeću i zatim im redom oduzimale sve vredne predmete.²¹¹ Preostalim muškarcima i mladićima je tada naređeno da se vrate u korito reke, a kada su to i učinili, snage SRJ i Srbije otvorile su vatru na te muškarce i mladiće, ubivši na taj način oko 65 kosovskih Albanaca.²¹² Pored toga, snage SRJ i Srbije ubile su i šest muškaraca koje su našli skrivene u obližnjem kanalu za navodnjavanje.²¹³

²⁰⁴ Optužba očekuje da će o ovom pitanju svedočiti, među ostalima, Xhemajl Beqiri. Vidi Spisak svedoka, §II.A., svedok 74.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Žrtve čiji je identitet poznat navedene su u Prilogu A optužnici.

²⁰⁷ Svedoci će posvedočiti da je Nikola Šainović odgovoran za naređivanje napada na Račak. Takođe će svedočiti o tome kako je Šainović pokušao da prikrije masakr, i ukazati na postojanje najmanje jednog snimljenog razgovora između Šainovića i Sretena Lukića, u kome Šainović i Lukić razgovaraju o tome šta se može učiniti da bi izgledalo da 45 mrtvih tela koja su nađena pripadaju licima koja su poginula u borbi. Vidi sažetak predviđenog svedočenja Johna Drewienkiewicza, svedoka K10 i svedoka K6, Spisak svedoka, § VI., svedoci 181, 186 i 190. Vidi takođe i sažetak predviđenog svedočenja Scotta Braddocka, Spisak svedoka, §II.A., svedok 78.

²⁰⁸ Vidi Spisak svedoka, §II.B., svedoci 81-86; i Spisak dokaznih predmeta, §II.B., redovi 182-207.

²⁰⁹ Isuf Zhuniqi i Sezai Zhuniqi, među ostalima, svedočiće o ovom napadu. Spisak svedoka, §II.B., svedoci 82-83.

²¹⁰ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Visara Zhuniqija, Spisak svedoka, §II.B., svedok 84.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

3. Mala Kruša/Krushë e Vogel i Velika Kruša/Krushë e Madhe (opština Orahovac/Rahovec)²¹⁴

80. Istog dana kad je napadnuta Bela Crkva/Bellacërkë, snage SRJ i Srbije napale su i sela Mala Kruša/Krushë e Vogel i Velika Kruša/Krushë e Madhe (opština Orahovac/Rahovec), udaljena otprilike 6 kilometara. Nakon toga su se meštani sklonili u kući Sedje Batushe nadomak mesta Mala Kruša/Krushë e Vogel.²¹⁵ Tokom jutra 26. marta 1999, snage SRJ i Srbije našle su ove meštane, te je policija pod pratnjom odvela žene i malu decu.²¹⁶ Snage SRJ i Srbije naredile su muškarcima i mladićima, preteći im smrću, da otpešače do nenastanjene kuće u Maloj Kruši/Krushë e Vogel koja je korišćena kao štala za krave.²¹⁷ Kad su svi muškarci i mladići ušli u kuću, snage SRJ i Srbije postavile su na vrata jednog invalida u kolicima i tako im zaprečile izlaz.²¹⁸ Zatim su te snage na grupu otvorile vatru iz mitraljeza, a nakon nekoliko minuta pucanja, snage SRJ i Srbije zapalile su kuću kako bi tela izgorela.²¹⁹ U pucnjavi i plamenu poginulo je oko 105 muškaraca i mladića kosovskih Albanaca.²²⁰

4. Porodično gazdinstvo Berisha u mestu Suva Reka/Suharekë (opština Suva Reka/Suharekë)²²¹

81. Dana 26. marta 1999. ili otprilike tog datuma, u jutarnjim časovima, snage SRJ i Srbije okružile su okolinu porodičnog gazdinstva porodice Berisha u mestu Suva Reka/Suharekë (opština Suva Reka/Suharekë). Tenkovi su postavljeni blizu kuća – sa cevima uperenim u njih – a snage SRJ i Srbije naredile su ljudima koji su bili u jednoj od kuća da izađu iz nje.²²² Muškarci su odvojeni od žena i dece, i na licu mesta ubijeno je šest članova porodice.²²³ Preostale žene i deca, kojih je bilo oko 50, snage SRJ i Srbije

²¹³ Ibid. U Prilogu B uz optužnicu navode se imena žrtava (ona koja su poznata) ovog masakra.

²¹⁴ Vidi Spisak svedoka, §II.C., svedoci 87-93; i Spisak dokaznih predmeta, §II.C., redovi 208-381.

²¹⁵ Lufti Ramadani i drugi svedočiće o tome kako su se ljudi sklonili u ovu kuću. Vidi Spisak svedoka, §II.C., svedok 88.

²¹⁶ O ovim događajima svedočiće Bajram Zylfiu. Spisak svedoka, §II.C., svedok 91.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Ibid. Vidi i sažetak predviđenog svedočenja Mehmeta Avdyli, Spisak svedoka, §II.C., svedok 90.

²²⁰ U prilogu C optužnice navode se poznata imena žrtava ovog masakra.

²²¹ Vidi Spisak svedoka, §II.D., svedoci 94-100; i Spisak dokaznih predmeta, §II.D., redovi 382-423.

²²² Shyrete Berisha, među ostalima, svedočiće o ovom napadu na gazdinstvo njene porodice. Vidi Spisak svedoka, §II.D., svedok 97.

²²³ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Bardhyl Berishe, Spisak svedoka, §II.D., svedok 97.

uterale su u kafanu u Suvoj Reci/Suharekë.²²⁴ Snage SRJ i Srbije zatim su ušle u tu kafanu i otvorile vatru na lica koja su se unutra nalazila, a u kafanu su ubacile i eksploziv.²²⁵ Tokom ove akcije ubijeno je najmanje 44 civila, a neki su teško ranjeni.²²⁶

5. Kuća u ulici Ymer Grezda 134a u gradu Đakovica/Gjakovë²²⁷

82. Uveče 26. marta 1999. ili otprilike u to vreme, u gradu Đakovica/Gjakovë, snage SRJ i Srbije došle su do kuće na broju 134a u ulici Ymer Grezda. Te snage su ušle u kuću, odvojile muškarce od žena i dece i zatim pobile 6 muškaraca kosovskih Albanaca koji su bili u toj kući.²²⁸

6. Padalište/Padalishtë (opština Istok/Istog)²²⁹

83. U jutarnjim časovima istog dana kad se desio masakr u ulici Ymer Grezda 134a u Đakovici/Gjakovë, snage SRJ i Srbije su napale i selo Padalište/Padalishtë (opština Istok/Istog). Kad su snage SRJ i Srbije ušle u selo, pucale su u kuće i u meštane koji su pokušali pobeći.²³⁰ Osam članova porodice Beke Imeraja naterani su da izađu iz kuće i ubijeni su pred svojom kućom.²³¹ Drugi stanovnici Padališta/Padalishtë ubijeni su u svojim kućama ili u koritu reke pored sela. Ukupno, snage SRJ i Srbije ubile su oko 20 kosovskih Albanaca iz Padališta/Padalishtë.²³²

²²⁴ Vjollca Berisha, Spisak svedoka, §II.D., svedok 96.

²²⁵ Najmanje jedan svedok svedočiće o tome da je čuo eksplozije i pucanje iz automatskog oružja iz trgovačkog centra u kome je bila ta kafana. Halit Berisha, Spisak svedoka, §II.D., svedok 99.

²²⁶ Imena poznatih žrtava navedena su u Prilogu K u dodatku optužnici. Predmeti koji su pripadali najmanje šestoro lica ubijenih u kafani nađeni su u tajnoj masovnoj grobnici na poligonu za vežbe iz gađanja VJ u blizini Koruše/Korusa. Pored toga, lična dokumenta koja su pripadala najmanje petoro ubijenih u kafani nađena su na leševima ekshumiranim iz tajne masovne grobnice u Batajnici, pokraj Beograda.

²²⁷ Vidi Spisak svedoka, §II.E., svedoci 101-107; i Spisak dokaznih predmeta, §II.E., redovi 424-643, te §II.D., redovi 404, 416-422.

²²⁸ Među ostalima, optužba predviđa da će o ovim ubistvima svedočiti Mandush Nagavci. Spisak svedoka, §II.E., svedok 103. Imena žrtava navedena su u Prilogu D u dodatku optužnice.

²²⁹ Vidi Spisak svedoka, §II.F., svedoci 108-114; i Spisak dokaznih predmeta, §II.F., redovi 644-685.

²³⁰ Među ostalim stanovnicima Padališta/Padalishtë koji će svedočiti o napadu na svoje selo biće i Nimon Imeraj, Spisak svedoka, §II.F., svedok 110.

²³¹ Arben Imeraj, član ove porodice, svedočiće o ovim ubistvima i osakaćenim leševima članova svoje porodice koje je video. Vidi Spisak svedoka, §II.F., svedok 109.

²³² Identitet žrtava koje su poznate naveden je u Prilogu E optužnice.

7. Izbica/Izbićë (opština Srbica/Skenderaj)²³³

84. Izbicu/Izbićë i okolna sela u opštini Srbica/Skenderaj snage SRJ i Srbije granatirale su iz teškog artiljerijskog oruđa između 26. i 27. marta 1999, nateravši najmanje 4.500 ljudi da potraže zaklon na jednoj poljani u Izbici/Izbićë.²³⁴ Dana 27. marta 1999, snage SRJ i Srbije opkolile su te meštane, prišle im, tražile novac i odvojile muškarce od žena i male dece.²³⁵ Muškarci su zatim podeljeni u dve grupe, od kojih je jedna poslata na obližnje brdo, a druga u korito obližnje reke.²³⁶ Snage SRJ i Srbije su zatim otvorile vatru na obe grupe muškaraca, pri čemu je poginulo najmanje 116 kosovskih Albanaca.²³⁷ U ovom napadu ubijeni su i ljudi koji su radili u polju, uključujući i jednu paralizovanu ženu.²³⁸

8. Đakovica/Gjakovë²³⁹

85. Kasno uveče 1. aprila 1999. ili otprilike u to vreme, i sve do ranih jutarnjih časova narednog dana, snage SRJ i Srbije vodile su operaciju u naselju Qerim u Đakovici/Gjakovë. Tokom nekoliko sati, snage SRJ i Srbije silom su ulazile u kuće kosovskih Albanaca u naselju Qerim, ubijajući ukućane i paleći zatim zgrade. U kući na broju 157 u ulici Miloš Gilić/Millosh Gilic, snage SRJ i Srbije su pucale iz vatrenog oružja u ukućane i zatim zapalile kuću.²⁴⁰ U pucnjavi i požaru samo na toj jednoj lokaciji poginulo je 20 kosovskih Albanaca, od kojih su njih 19 bili žene i deca.²⁴¹

9. Doline Carragojs, Erenik i Trava (opština Đakovica/Gjakovë)²⁴²

86. Snage SRJ i Srbije krenule su u masovan napad na kosovsko albansko stanovništvo dolina Carragojs, Erenik i Trava (opština Đakovica/Gjakovë) u ranim

²³³ Vidi Spisak svedoka, §II.G., svedoci 115-121; i Spisak dokaznih predmeta, §II.G., redovi 686-795.

²³⁴ Nekoliko svedoka svedočiće o tome šta se desilo u njihovom selu i kako su se sklonili u Izbici/Izbićë, među ostalima Milazim Thaqi, Rustem Hoti i Shaqir Gashi. Vidi Spisak svedoka, §II.G., svedoci 116-118.

²³⁵ Vidi sažetak predviđenog svedočenja Sadika Xhemajlija, Spisak svedoka, §II.G., svedok 119.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Prema predviđenom svedočenju Mustafë Drage, Spisak svedoka, §II.G., svedok 120. Lica ubijena u Izbici/Izbićë čija su imena poznata navedena su u Prilogu F optužnice.

²³⁹ Vidi Spisak svedoka, §II.H., svedoci 122-129; i Spisak dokaznih predmeta, §II.H., redovi 796-869.

²⁴⁰ Svedok K 13, dete koje je preživelo ovaj napad, svedočiće o tome šta se desilo njegovoj porodici. Spisak svedoka, §II.H., svedok 123.

²⁴¹ Imena lica ubijenih na ovom mestu navedena su u Prilogu G koji se nalazi u dodatku optužnici.

jutarnjim časovima 27. aprila 1999.²⁴³ Meštani raznih sela u ovim dolinama koja su bila na direktnom udaru snaga SRJ i Srbije napustili su svoje kuće i uključili se u nekoliko izbegličkih konvoja na traktorima, konjskim zapregama i u automobilima.²⁴⁴ U Meji/Mejë, Korenici/Korenicë i Meji Orize/Orize, iz mase meštana u bekstvu izdvojen je velik broj civila kosovskih Albanaca muškog pola, odveden i pogubljen po kratkom postupku. Nestalim se još uvek smatra 300 lica.²⁴⁵

10. Sela severoistočno od grada Vučitrna/Vushtri, uključujući Skrovnu/Skromë, Slakovce/Sllakofc, Ceceli/Cecelija i Gornju Sudimlju/Studime e Epërme²⁴⁶

87. Sela Skrovna/Skromë, Slakovce/Sllakofc, Ceceli/Cecelija i Gornju Sudimlju/Studime e Epërme, smeštena severoistočno od grada Vučitrna/Vushtri, snage SRJ i Srbije napale su 2. maja 1999, prisiljavajući meštane da izađu iz kuća i uđu u konvoj u kojem je bilo oko 20.000 ljudi i koji se kretao putem kroz “kanjon Studime” prema gradu Vučitrnu/Vushtri.²⁴⁷ Snage SRJ i Srbije šikanirale su, tukle i opljačkale ove kosovske Albance, i ubile njih oko 104.²⁴⁸

11. Zatvor Dubrava/Dubravë (opština Istok/Istog)²⁴⁹

88. Dana 22. maja 1999. ili otprilike tog datuma, u ranim jutarnjim časovima, uniformisana lica koja su radila u zatvorskom kompleksu Dubrava/Dubravë (opština Istok/Istog) objavila su da svi zatvorenici moraju da se sakupe na sportskom igralištu

²⁴² Vidi Spisak svedoka, §II.E., svedok 101; Spisak svedoka, §II.I., svedoci 130-134; i Spisak dokaznih predmeta, §II.I., redovi 870-926.

²⁴³ U ovim dolinama smešteno je nekoliko sela, a tužilac će pozvati nekoliko svedoka da opišu šta se desilo, među ostalima svedočiće Beqe Beqaj (selo Rracaj), Merita Deda (selo Guska), Merfidete Selmani (selo Dobroš/Dobrosh), Martin Pnishi (selo Meja/Mejë) i Shqipe Berisha (Korenica/Korenicë); Spisak svedoka, §II.I., svedoci 130-134.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ O ovim pogubljenjima svedočiće, među ostalima, Merita Deda. Vidi Spisak svedoka, §II.I., svedok 131. Ubijena lica čija su imena poznata navedena su u Prilogu I optužnice. Lična dokumenta najmanje sedam lica koja su poslednji put viđena u Meji/Mejë 27. aprila 1999. nađena su na leševima ekshumiranim iz tajne masovne grobnice u Batajnici, kod Beograda, u Srbiji.

²⁴⁶ Vidi Spisak svedoka, §II.C., svedok 87; Spisak svedoka, §II.M., svedoci 64, 66-68; Spisak svedoka, §II.J., svedoci 135-136; i Spisak dokaznih predmeta, §II.J., redovi 927-979.

²⁴⁷ Svedočiće nekoliko osoba koje su preživele ovaj “masakr konvoja”, među ostalima Fedrije Xhafa. Vidi Spisak svedoka, §II.M., svedok 68.

²⁴⁸ Imena lica ubijenih na ovim lokacijama navedena su u Prilogu H optužnice.

²⁴⁹ Vidi Spisak svedoka, §II.I., svedok 108; Spisak svedoka, §II.K., svedoci 137-143; i Spisak dokaznih predmeta, §II.K., redovi 980-999.

zatvorskog kompleksa odakle će biti prebačeni u Niš, u Srbiji.²⁵⁰ U veoma kratkom roku na igralištu se okupilo više stotina zatvorenika, a onda su, bez upozorenja, uniformisana lica otvorila vatru na te zatvorenike sa stražare, iz otvora u zidu koji je ograđivao kompleks i iz mitraljeskih gnezda iza tog zida.²⁵¹ Mnogi zatvorenici su poginuli na licu mesta, a neki su ranjeni. Sutradan posle podne, snage SRJ i Srbije ubacivale su granate i pucale u kanale, otvore za kanalizaciju, zgrade i podrume, ubivši pritom i ranivši još mnoge druge zatvorenike koji su nakon događaja od prethodnog dana ovde potražili zaklon.²⁵² Ukupno je ubijeno oko 50 zatvorenika.²⁵³

12. Opština Kačanik/KaÇanik²⁵⁴

89. U periodu od marta 1999. do maja 1999, snage SRJ i Srbije pokrenule su niz masovnih ofenzivnih akcija na nekoliko sela u opštini Kačanik/KaÇanik, u kojima je život izgubilo više od stotinu civila.²⁵⁵

D. Seksualno zlostavljanje²⁵⁶

90. Kao što je opisano u delu V., odeljci B. i C. *supra*, snage SRJ i Srbije u okviru kampanje terora i nasilja seksualno su zlostavljale mnoge kosovske Albanke.²⁵⁷

²⁵⁰ Među ostalim svedocima, optužba predviđa da će u vezi s ovime svedočiti Gani Bacaj i milaim Cekaj. Vidi Spisak svedoka, §II.K., svedoci 137-138.

²⁵¹ Neki svedoci će svedočiti da je na zatvorenike pucano iz nekog oružja tipa bazuke. Vidi, na primer, sažetke predviđenog svedočenja Milaima Cekaja i Blerima Krasniqija, Spisak svedoka, §II.K., svedoci 138-139.

²⁵² Očekuje se da će, među ostalima, o ovome da svedoči Blerim Krasniqi, Spisak svedoka, §II.K., svedok 139.

²⁵³ Imena zatvorenika ubijenih u zatvoru u Dubravi navedena su u Prilogu J optužnice.

²⁵⁴ Vidi Spisak svedoka, §II.F., svedok 115; Spisak svedoka, §I.K., svedok 55; Spisak svedoka, §I.K., svedok 59; Spisak svedoka, §II.L., svedoci 144-150; i Spisak dokaznih predmeta, §II.L., redovi 1000-1040.

²⁵⁵ Lica ubijena u opštini Kačanik čija su imena poznata navedena su u Prilogu L optužnice. Ovi napadi su uključivali, ali nisu bili ograničeni na napade na sledeća sela i zaseoke: Kotlina/Kotlinë (najmanje 17 mrtvih); Slatina/Sllatinë; Vata/Vata (najmanje 13 mrtvih civila); Stagovo/Stagovë (najmanje 12 lica je ubijeno); i Dubrava/Lisnaje (najmanje osam civilnih žrtava).

²⁵⁶ Vidi Spisak svedoka, §III.; i Spisak dokaznih predmeta, §III., redovi 1041-1062, za dokaze na koje će se optužba pozivati da bi dokazala navode o seksualnom zlostavljanju.

²⁵⁷ Vidi naročito izjave sledećih svedoka sa Spiska svedoka: Asman Thaci, svedok 151; Xhevahire Rrahmani, svedok 152; K24, svedok 153; Hajrije Xhema, svedok 154; K15, svedok 32; K11, svedok 155; K14, svedok 35; K16, svedok 156; K18, svedok 157; K8, svedok 48; K26, svedok 158; K9, svedok 63; i K20, svedok 62.

E. Uništavanje kulturnih spomenika i verskih objekata²⁵⁸

91. Tokom i nakon napada na gradove i sela opisana u delu V., odeljci B. i C. *supra*, snage SRJ i Srbije sistematski su nanosile štetu i uništavale kulturne spomenike i sveta mesta muslimana. Širom cele pokrajine granatirane su, paljene ili minirane džamije. Među ostalima, oštećene su ili uništene džamije u sledećim opštinama i/ili gradovima: Vučitrn/Vushtrri,²⁵⁹ Suva Reka/Suharekë,²⁶⁰ Celina/Celinë,²⁶¹ Rogovo/Rogovë,²⁶² Bela Crkva/Bellacërke,²⁶³ Ćirez/Qirez,²⁶⁴ Kotlina/Kotlinë,²⁶⁵ Ivaja/Ivajë,²⁶⁶ Brestovac/Brestovc,²⁶⁷ Velika Kruša/Krushë e Madhe,²⁶⁸ Kosovska Mitrovica/Mitrovicë,²⁶⁹ Vlačica/Llashticë,²⁷⁰ Landovica/Landovicë,²⁷¹ Prizren,²⁷² Gnjilane/Gjilan²⁷³ i Đakovica/Gjakovë.²⁷⁴

²⁵⁸ U opštem smislu, vidi izjavu i izveštaj svedoka-veštaka Andrewa Herschera, Spisak svedoka, §V., svedok 171; Spisak dokaznih predmeta, §V.D., red 1087. Vidi i Spisak svedoka, §IV.; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., redovi 1063-1079 za dokaze na koje optužba namerava da se pozove u dokazivanju uništavanja kulturnih dobara i verskih objekata na Kosovu.

²⁵⁹ Vidi, među ostalim, izjave sledećih svedoka: Sabrit Kadriu, Spisak svedoka, §I.M., svedok 67; Izet Krasniqi, Spisak svedoka, §I.M., svedok 64; i Ferat Tiriqi, Spisak svedoka, §IV., svedok 167.

²⁶⁰ Vidi, među ostalim, izjavu Marjana Krasniqija, Spisak svedoka, §IV., svedok 163; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1069.

²⁶¹ Vidi, među ostalim, izjavu Sabrija Popaja, Spisak svedoka, §II.B., svedok 86; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1063.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Vidi, među ostalim, izjavu Abdullaha Salihua, Spisak svedoka, §IV., svedok 162; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1068.

²⁶⁵ Vidi, među ostalim, izjavu Isufa Lokua, Spisak svedoka, §IV., svedok 165; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1073.

²⁶⁶ Vidi, među ostalim, izjavu Fadila Rexhe, Spisak svedoka, §IV., svedok 166; i Spisak dokaznih predmeta, red 1074.

²⁶⁷ Vidi, među ostalim, izjavu Vahida Berishe, Spisak svedoka, §IV., svedok 159; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1064.

²⁶⁸ Vidi, među ostalim, izjavu Selmona Gashija, Spisak svedoka, §IV., svedok 160; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1065.

²⁶⁹ Vidi, među ostalim, izjavu Halila Baranija, Spisak svedoka, §I.F., svedok 28; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1070.

²⁷⁰ Vidi, među ostalim, izjavu svedoka K8, Spisak svedoka, §I.I., svedok 48; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1072.

²⁷¹ Vidi, među ostalim, izjavu Halila Morine, Spisak svedoka, §I.B., svedok 8; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1066.

²⁷² Ibid.

²⁷³ Ibid. Vidi i izjavu svedoka K8, Spisak svedoka, §I.I., svedok 48.

VI. Merodavno materijalno pravo

A. Tačka 4: član 3 Statuta

92. U tački 4 optužnice, optuženi se tereti za ubistvo kao kršenje zajedničkog člana 3(1)(a) Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kažnjivo po članu 3 Statuta Međunarodnog suda. Član 3 Statuta je rezidualna odredba koja omogućuje krivično gonjenje, ne samo za dela koja se u njemu izričito navode, nego i *svih* drugih teških kršenja zakona i običaja ratovanja.²⁷⁵ Da bi se neko kršenje zakona i običaja ratovanja našlo u delokrugu člana 3, ono mora da ispunjava uslove iznesene u Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*.²⁷⁶ U toj odluci, Žalbeno veće te uslove primenjuje na kršenja pravila iz zajedničkog člana 3 i zaključuje da "međunarodno običajno pravo predviđa krivičnu odgovornost za teška kršenja opšteg člana 3".²⁷⁷ Kao takva, ta kršenja, bez obzira na to da li su počinjena u unutrašnjem ili međunarodnom oružanom sukobu, mogu se krivično goniti po članu 3 Statuta. Ova odluka je kasnije doživela potvrdu u drugim predmetima,²⁷⁸ a potvrdilo ju je i Žalbeno veće u predmetu *Čelebići*.²⁷⁹

1. Zajednički elementi kršenja člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949.

93. Optužba izjavljuje da su zajednički elementi kršenja člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949. sledeći elementi: (1) da postoji *nexus* između ponašanja i oružanog sukoba; i (2) da je žrtva ili da su žrtve bile lica koja nisu aktivno učestvovala u

²⁷⁴ Vidi, među ostalim, izjavu Xhevahire Sylu, Spisak svedoka, §IV., svedok 164; i Spisak dokaznih predmeta, §IV., red 1071.

²⁷⁵ Tužilac protiv Tadića, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost Suda, predmet br. IT-94-1-AR72, 2. oktobar 1995. (u daljnjem tekstu: Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*), par. 87, 89, 91; Tužilac protiv Furundžije, *Presuda*, predmet br. IT-95-17/1-T, 10. decembar 1998 (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*) par. 132-133.

²⁷⁶ Vidi Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94, 143.

²⁷⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 134.

²⁷⁸ Vidi Tužilac protiv Duška Tadića, *Mišljenje i presuda*, predmet br. IT-94-1-T, 7. maj 1997. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*), par. 559, 609, 611-613; Tužilac protiv Delalića i drugih, *Presuda*, predmet br. IT-96-21-T, 16. novembar 1998. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*) par. 295-318; Tužilac protiv Jelisića, *Presuda*, predmet br. IT-95-10-T, 14. decembar 1999 (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*), par. 33-34; Tužilac protiv Blaškića, *Presuda*, predmet br. IT-95-14-T, 3. mart 2000. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*), par. 166-170, 176; Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, *Presuda*, predmet br. IT-95-14/2-T, 26. februar 2001. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*), par. 165-169.

neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i one koji su bili *hors de combat*.

94. Da bi se neko ponašanje našlo u obuhvatu člana 3 Statuta, mora da postoji *nexus* između tog ponašanja i oružanog sukoba. Takav *nexus* postoji kada je, na primer, krivično delo počinjeno "tokom borbi ili zauzimanja mesta za vreme ŠtogĆ oružanog sukoba".²⁸⁰ Ali *nexus* ne mora uvek da bude tako neposredan. U Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*, Žalbeno veće je smatralo da je "Dovoljno da su navedeni zločini bili usko povezani uz neprijateljstva koja su se dešavala na drugim delovima teritorija pod kontrolom sukobljenih strana".²⁸¹ O postojanju oružanog sukoba na Kosovu se pred ovim Sudom još nije raspravljalo. Dokazi će pokazati da je kroz celi vremenski period na koji se odnosi optužnica, odnosno od 1. januara 1999. do 20. juna 1999, postojao oružani sukob između OVK sa jedne strane, te snaga SRJ i Srbije sa druge strane. Brojni svedoci svedočiće o tome da je oružani sukob na Kosovu započeo najkasnije u junu 1998. i trajao do 20. juna 1999. godine.

95. U odnosu na drugi element, zajednički član 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine štiti *sve* osobe koje ne učestvuju aktivno ili više ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima,²⁸² bez obzira na to da li su "pale pod vlast neprijatelja"²⁸³ ili su "u vlasti strane u sukobu čiji nisu državljani".²⁸⁴ Prema tome, zajednički član 3 pruža širu zaštitu od zaštite predviđene u slučaju teških povreda Ženevskih konvencija koje su inkorporirane u član 2 Statuta.²⁸⁵

---

²⁷⁹ Vidi Tužilac protiv Delalića i drugih, *Presuda*, predmet br. IT-96-21-A, 20. februar 2001. (u daljnjem tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*), par. 150-152, 160-174.

²⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193.

²⁸¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 196.

²⁸² Vidi zajednički član 3(1) Ženevskih konvencija iz 1949; Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 69.

²⁸³ Član 4, Treća ženevska konvencija.

²⁸⁴ Član 4, Četvrta ženevska konvencija.

²⁸⁵ Vidi Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 420.

96. U ovoj fazi, nije potrebno izvoditi preciznu razliku *in abstracto* između onih koji učestvuju i onih koji ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima.²⁸⁶ Bolje je ostaviti da se to činjenično utvrdi na osnovu konkretnih okolnosti u kojima su se našle pojedine žrtve.²⁸⁷ Ovde je dovoljno napomenuti da se, u najmanju ruku, za one koji su lišeni slobode ili zatočeni ne može reći da aktivno učestvuju u neprijateljstvima.²⁸⁸

2. Elementi specifični za ubistvo kao kršenje zajedničkog člana 3(1)(a)

Ženevskih konvencija iz 1949.

97. Optužba izjavljuje da su specifični elementi ubistva kao kršenja zajedničkog člana 3(1)(a) sledeći: 1) da je ponašanje optuženog prouzrokovalo smrt jednog ili više lica (*actus reus*);²⁸⁹ i 2) da je optuženi pritom imao nameru da ubije ili nanese tešku povredu iz bezobzirnog nehata za ljudski život (*mens rea*).²⁹⁰

²⁸⁶ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 616.

²⁸⁷ Vidi *id.*

²⁸⁸ Tako je, na primer, Pretresno veće u predmetu *Tadić* zaključilo da osobe koje su snage bosanskih Srba zarobile ili zatočile nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima (vidi *id.*) U predmetu *Čelebići*, Pretresno veće je primenilo zajednički član 3 na žrtve koje su po navodima bile zatočeni u zatvoru-logoru (vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 295). Tako je i u presudama u predmetima *Aleksovski i Furundžija*, u kojim se zajednički član 3 primenjuje na žrtve lišene slobode ili u zatočeništvu (vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 212 *et seq.*; Tužilac protiv Aleksovskog, Presuda, Predmet br. IT-95-14/1-T, 25. juni 1999. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*), par. 262).

²⁸⁹ I dela činjenja i dela nečinjenja optuženog zadovoljavaju *actus reus* ubistva. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 424; Tužilac protiv Krstića, Presuda, predmet br. IT-98-33-T, 2. avgust 2001. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*), par. 485. Konačni dokaz smrti neke žrtve, putem mehanizama uobičajenih u nacionalnim sistemima, kao što je uverenje o smrti, nije obavezan. Pošto stanje oružanog sukoba nije "normalno" stanje, ovaj Međunarodni sud od samog početka ne smatra primerenim strogo primenjivati pravila koja važe u nekim nacionalnim sistemima, a koja zahtevaju da se smrt dokazuje postojanjem leša. (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 240-241.) Umesto toga, smrt se može dokazati direktno ili indirektno.

²⁹⁰ Tražena *mens rea* za ubistvo kao kršenje zajedničkog člana 3 je voljna komponenta, dakle direktna namera da se ubije ili nehat prema činjenici da smrt može nastupiti kao predvidiva posledica radnji ili propusta počinioca. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 439; prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 153, 181; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 229. Ta *mens rea* identična je onoj potrebnoj za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti. Vidi Tužilac protiv Kupreškića i drugih, Presuda, predmet br. IT-95-16-T, 14. januar 2000. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*), par. 561; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 217; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 236. Taj uslov zadovoljava "namera... da ubije ili da nanese ozbiljnu povredu bezobzirno ne obračavajući pažnju na ljudski život". Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 439. Kad je *actus reus* teško narušavanje fizičkog integriteta, tražena *mens rea* je saznanje počinioca da je verovatno da će takvo narušavanje dovesti do smrti žrtve. *Mens rea* ubistva obuhvata i počinjena dela pri kojima je optuženi voljno prihvatio rizik da kao posledica njegovog dela može nastupiti smrt. Krivična odgovornost za ubistvo može proizlaziti iz učešća optuženog u zajedničkoj zamisli ili cilju da se počine nehumana dela protiv više

B. Tačke 1, 2, 3 i 5: član 5 Statuta.

1. Elementi zajednički članu 5

98. Optuženi Milošević optužen je po članu 5(d) u tački 1, članu 5(i) u tački 2, članu 5(a) u tački 3, a u tački 5 optužnice po članu 5(h). Optužba izjavljuje da su elementi zajednički delima za koja se optuženi tereti po članu 5 sledeći: 1) postojanje oružanog sukoba;²⁹¹ 2) postojanje široko rasprostranjenog ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva;²⁹² 3) ponašanje optuženog bilo je povezano sa široko

---

žrtava, čime je optuženi preduzeo rizik da takva dela mogu uključivati i lišavanje života. Vidi Tužilac protiv Duška Tadića, *Presuda*, predmet IT-94-1A, 15. juli 1999. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*), par. 232.

²⁹¹ Sudska praksa na Međunarodnom sudu potvrđuje da je dokaz da je postojao oružani konflikt (unutrašnjeg ili međunarodnog karaktera) uslov po članu 5 bez obzira na to da li je sukob unutrašnji ili međunarodni. (Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 142, vidi par. 70; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 628; Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 29). Žalbeno veće u predmetu *Tadić* smatralo je da član 5 ne zahteva znatnu povezanost između krivičnog dela i oružanog sukoba. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, 15. juli 1999, par. 251. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 71) U Odluci o nadležnosti u predmetu *Tadić*, iznesen je merodavan stav da "oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države." (Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 561; Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 183; Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 59; Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 43; Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 29; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 63; predmet Tužilac protiv Kunarca i drugih, *Presuda*, predmet br. IT-96-23-T&IT-96-23/1-T, 22. februara 2001. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*), par. 402; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 24.) Vremenski raspon zahtevan u međunarodnom humanitarnom pravu ide dalje od prestanka neprijateljstava, sve do zaključenja mira (u međunarodnom oružanom sukobu) ili sve dok se ne pronađe mirovno rešenje (u unutrašnjem oružanom sukobu). (Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.)

²⁹² U sudskoj praksi Međunarodnog suda ustaljeno je da "dela optuženog moraju biti povezana sa rasprostranjenim ili sistematskim napadom na civilno stanovništvo." (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 178; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 271.) Opšte je prihvaćeno da "je uslov da krivična djela budu široko rasprostranjena ili sistematska disjunktivan". (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 178. Vidi i par. 544 Prvostepene presude u predmetu *Kupreškić* i par. 207 Prvostepene presude u predmetu *Blaškić*.) Pretresno veće u predmetu *Blaškić* primetilo je sledeće: "Ostaje ipak da je u praksi često teško razdvojiti ta dva kriterija: napad širokih razmjera koji je usmeren protiv velikog broja žrtava zasniva se uglavnom na nekom obliku planiranja ili organizacije". (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 207). Činjenica da je neki napad bio rasprostranjen i sama može da bude dokaz sistematske prirode napada. (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 653.) Termin "rasprostranjen" odnosi se na dela počinjena u "širokim razmerama" i "usmerena protiv velikog broja žrtava." (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 206. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 648). Što se tiče alternativne formulacije "sistematski", Pretresno veće u predmetu *Tadić* bilo je mišljenja da "ponovljeno ili dugotrajno činjenje nehumanih dela" može biti dokaz sistematskog napada. (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 648, u kome se citira Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva Komisije za međunarodno pravo, *Report of the International Law Commission on the Work on its Forty-Eighth Session, 6 May – 26 July 1966 /Izveštaj Komisije za međunarodno pravo o radu njene četrdeset i osme sednice, 6. maj – 26. juli 1996/*, G.A.O.R., 51st Sess., Supp. No. 10, 30, U.N. Doc. A/51/10, str. 95. (u daljnjem tekstu:

rasprostranjenim ili sistematskih napadom uperenim protiv civilnog stanovništva; i 4) optuženi je znao za širi kontekst u čijem okviru se odvijalo njegovo ponašanje.²⁹³

2. Elementi specifični za dela optužena po članu 5

(a) Tačka 1: član 5(d): deportacija

99. Optuženi Milošević tereti se u tački 1 optužnice za deportaciju kao zločin protiv čovečnosti kažnjiv po članu 5(d) Statuta. Optužba izjavljuje da su elementi deportacije iz člana 5(d) Statuta sledeći: 1) optuženi je pod pretnjom sile deportovao jedno ili više lica u drugu državu a da pritom nisu postojali osnovi dozvoljeni u međunarodnom pravu, proterivanjem ili drugim aktima prinude;²⁹⁴ i 2) optuženi je hotimično počinio proterivanje ili druge akte prinude.²⁹⁵

Nacrt kodeksa KMP)). U presudi u predmetu *Akayesu* reč "sistematsko" koristi se u vezi sa obrascem nehumanih dela. (Tužilac protiv Akayesa, *Presuda*, predmet br. ICTR-96-4-T, 2. septembar 1998. (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*), par. 580) Dokaz o postojanju plana ili politike nije zajednički element zločina protiv čovečnosti *stricto sensu*. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 182. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 551, Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 70 u kome se citira par. 573 Prvostepene presude u predmetu *Tadić*, Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 195) Termin "civilno stanovništvo" znači da stanovništvo naprosto mora biti uglavnom civilno. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 180 u kome se citira par. 638 Prvostepene presude u predmetu *Tadić*.) Stanovništvo može da se smatra "civilnim" i u slučaju prisustva nekih necivila. (Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 549. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 643; Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 547-549; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 208-213, 214; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 180; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 214.) Napad na neko civilno stanovništvo, bez obzira na to da li je vojni ili nasilje, jeste pojam različit od pojma oružanog sukoba, mada "oružani napad" može da bude deo napada na "civilno stanovništvo". (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251. Vidi i predmet Tužilac protiv Museme, *Presuda i kazna*, predmet br. ICTR-96-13-T, 27. januar 2000 (u daljnjem tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Musema*), par. 205). Tužilac tvrdi da se usaglašena deportacija, prisilno premeštanje, zakonsko ograničavanje zapošljavanja, oduzimanje imovine, zatočavanje, pljačka ili diskriminacija civilnog stanovništva mogu smatrati dovoljnim elementom napada u sklopu zločina protiv čovečnosti.

²⁹³ Stanje svesti optuženog mora da obuhvata širi kontekst u kome se desilo njegovo ponašanje. Žalbena veće u predmetu *Tadić* presudilo je da je za osuđujuću presudu potrebno da "dela optuženog moraju biti deo obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zločina protiv civilnog stanovništva" i da je "optuženi morao znati da se njegova dela uklapaju u taj obrazac". (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248)

²⁹⁴ Deportacija iz člana 5(d) zahteva raseljavanje lica u drugu državu. (Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 521.) Član 5(d) isključuje raseljavanje lica zbog pravno dozvoljenih osnova koje dopušta međunarodno pravo. Deportacija je akt prisile, odnosno vrši se proterivanjem ili drugim aktima prisile. To znači da je delo "ostvareno silom ili pretnjama da će protiv žrtve ili trećeg lica biti upotrebljena sila, pri čemu su takve pretnje izričite ili implicitne i moraju kod žrtve izazvati osnovani strah da će on, ona ili treće lice biti podvrgnuto nasilju, zatočenju, prinudi ili psihološkoj opresiji", ako ne napuste svoje domove. (Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija* par. 174) "Sila" ne mora da podrazumeva direktno fizičko nasilje. "Drugi akti prinude" mogu da budu pretnje ili drugi oblici opresije. (Tužilac protiv Krnojelca (IT-97-25), Pretpretresni podnesak optužbe, 16. oktobar 2000, par. 346)

(b) Tačka 2: član 5(i): druga nehumana dela (prisilna deportacija)

100. Optuženi Milošević se u tački 2 optužnice tereti za prisilno premeštanje kao nehumano delo iz člana 5(i) Statuta koji definiše zločine protiv čovečnosti. U prvostepenoj presudi u predmetu *Krstić* ispravno je donesena osuđujuća presuda po toj optužbi.²⁹⁶ Optužba izjavljuje da su elementi prisilnog premeštanja kao nehumanog dela iz člana 5(i) Statuta sledeći: 1) da su jedno ili više lica bez svoje volje²⁹⁷ i protivpravno evakuisani od strane optuženog sa teritorija na kojoj prebivaju na drugo mesto, bez obzira da li je to drugo mesto unutar iste države ili sa druge strane državne granice, a putem proterivanja ili drugih akata prinude; i 2) da su proterivanje ili drugi akti prinude počinjeni s umišljajem. "Protivpravno" znači bez osnova koje dozvoljava međunarodno pravo.²⁹⁸

(c) Tačka 3: član 5(a) ubistvo

101. Optuženi Milošević se u tački 2 optužnice tereti za delo iz člana 5(a). Optužba izjavljuje da su specifični elementi ubistva iz člana 5(a) sledeći: 1) delo ili propust optuženog ili njemu podređenog lica prouzrokovalo je smrt žrtve,²⁹⁹ i 2) da su optuženi ili njegov podređeni morali da imaju nameru da ubiju ili nanesu tešku povredu iz bezobzirnog nehata prema ljudskom životu.³⁰⁰

²⁹⁵ Drugi element zahteva da je optuženi planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje deportacije, svesno i sa takvom namerom.

²⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 519-532; vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par 566.

²⁹⁷ Vidi diskusiju u Prvostepenoj presudi u predmetu *Krstić*, par. 528-529.

²⁹⁸ Ibid., par. 524, 526.

²⁹⁹ Što se tiče ovog prvog elementa, propusti jednako kao i konkretna dela mogu ispunjavati element *actus reus* dela ubistva. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424.) Na primer, uskraćivanje potreba neophodnih za život, kao što su hrana, zaklon ili lekovi, takođe mogu "prouzrokovati" smrt žrtve. Termin "prouzrokovati" znači da "Uključuju smrt žrtve Škao posledicu činjenja ili nečinjenja optuženog, gde je ponašanje optuženog bilo bitan uzrok smrti žrtve". (Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 560. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 424) U slučajevima u kojima ima više optuženih ili su počinioci višeg ranga, može se desiti da je nemoguće tačno odrediti koliko je neki optuženi doprineo smrti žrtve koja je na kraju usledila. U ovom smislu, Žalbeno veće u predmetu *Tadić* smatralo je da se u slučajevima gde je svaki optuženi izvršavao neki komplementarni i zasebni deo zajedničkog zločinačkog plana, *actus reus* ubistva može pripisati svakom optuženom pojedinačno. (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 190-229) Kao i u slučaju ubistva iz člana 3 Statuta, ne zahteva se konačni dokaz smrti žrtve putem mehanizama uobičajenih u nacionalnim sistemima kao što je uverenje o smrti, nego se smrt može dokazati ili direktno ili posredno.

³⁰⁰ Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 217. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 424, 439; Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 589. *Mens rea* potrebnu za ubistvo iz člana 5(a) pretresna veća MKSJ-a i MKSR-a različito formulišu. Tužilac izjavljuje da optuženi poseduje

(d) Tačka 5: član 5(h) progoni

102. Optuženi Milošević se u tački 5 optužnice tereti po članu 5(h). Optužba izjavljuje da su elementi progona iz člana 5(h) da je 1) optuženi počinio dela ili propuste nad žrtvom ili stanovništvom kao žrtvom kršeći time bazična ili fundamentalna ljudska prava;³⁰¹ 2) optuženi je imao nameru da počinu tu povredu prava; 3) ponašanje optuženog

---

mens rea potrebnu za ubistvo iz člana 5(a) ako je imao nameru da ubije ili, alternativno, nanese tešku telesnu povredu iz bezobzirnog nehata prema ljudskom životu. Optuženi je "imao nameru da ubije" ako je svesno želeo smrt žrtve ili bio svestan (tj. znao) da će verovatna posledica njegovih radnji biti smrt žrtve.³⁰¹ Spektar ponašanja koja se mogu kvalifikovati kao progon iz člana 5(h) jeste širok pošto progon "može obuhvatati više različitih kriminalnih radnji". (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 218) Pretresno veće u predmetu *Tadić* definisalo je progon kao "kršenje prava na jednakost u nekom teškom obliku, kojim se ugrožava uživanje nekog osnovnog ili fundamentalnog prava". (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 697) U predmetu *Kupreškić*, progon je opisan kao "grubo i flagrantno uskraćivanje na diskriminatorskoj osnovi nekog temeljnog prava koje je utvrđeno međunarodnim običajnim ili konvencionim pravom". (Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 621) Ustanovljeno je da dela koja mogu predstavljati progon uključuju nefizičke radnje ekonomskog ili pravnog karaktera, kao i fizičke radnje. Na primer, kod nefizičkih radnji, ustanovljeno je da donošenje diskriminatorskih zakona, ograničavanje porodičnog života i prava na državljanstvo, stvaranje geta, pljačka, bezobzirno razaranje, uništavanje i nanošenje štete verskim ili obrazovnim ustanovama, uvođenje kolektivnih novčanih nameta, stvaranje humanitarne krize, kao i paljenje kuća mogu biti dela progona. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 704-710 (u kojima se govori o delima za koja je Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu zaključio da predstavljaju progon); Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 537; Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 610-613; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 220, 227, 234; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 205-207. U vezi sa fizičkim radnjama, kao što su istrebljenje, lišavanje života, batinanje, mučenje, porobljavanje, zatvaranje, protivpravno zatočenje, prisilni rad, izgladnjivanje, deportacija, prisilno premeštanje, teror nad civilima, napadi na gradove, sela i naselja, te kopanje rovova i uzimanje talaca i korišćenje živog štita, vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 594 (gde se govori o delima za koja je zaključeno da predstavljaju progon na Međunarodnom vojnom tribunalu u Nirnbergu i na kasnijim suđenjima po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta); Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 537; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 220, 234; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 203-204. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 601 (nemački upravnik zatvora koga je Holandski specijalni sud osudio za progon zato što je Jevreje "protivpravno zatvarao, premlaćivao i udarao nogom, te na druge načine maltretirao i ponižavao"). Iz sudske prakse na ovom Međunarodnom sudu jasno proizlazi da i uništavanje imovine uz postojanje tražene diskriminatorске namere može predstavljati progon. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 205. Vidi i Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 227). Pretresna veća u predmetima *Kupreškić* i *Kordić* smatrala su da sva dela koja čine progon moraju imati isti nivo težine kao i druga dela koja predstavljaju zločine protiv čovečnosti (Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 621; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 195-196). Optužba se slaže s ovim standardima, ali tvrdi da se njegov tačan sadržaj može utvrditi samo u kontekstu činjenica specifičnih za pojedini predmet. Mada progon najčešće obuhvata celi niz dela, optužba se slaže za zaključkom iz *Kupreškića* da se ne može isključiti "mogućnost da jedno jedino delo može predstavljati progon", ako postoje jasni dokazi o postojanju diskriminatorskog stanja svesti. (Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 624)

počinjeno je na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi;³⁰² i 4) ponašanje optuženog počinjeno je uz postojanje traženog diskriminatorskog elementa svesti.³⁰³

VII. Modaliteti krivične odgovornosti po članu 7 Statuta³⁰⁴

A. Član 7(1)

103. Optuženi Milošević optužen je po članu 7(1) Statuta u svim tačkama optužnice. Član 7 predviđa da li se, kada se, i u sklopu kojeg modaliteta odgovornosti optuženi može smatrati krivično odgovornim za zločine iz Statuta. Optužba izjavljuje da su pravni uslovi raznih modaliteta odgovornosti kako sledi u daljnjem tekstu.

³⁰² Ponašanje koje predstavlja progon "mora se bazirati na jednom od navedenih osnova" iz člana 5(h). (Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 694, 697) U praksi Međunarodnog suda utvrđeno je da reč "i" u članu 5(h) treba da se tumači kao "ili". (*Id.*, par. 713. Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 570, fusnota 834; Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 235). U praksi Međunarodnog suda se i raspon navedenih diskriminatorških osnova progona široko tumači. Tako i stanje svesti diskriminacije u odnosu na negativno definisanu grupu može da ispunjava uslov "osnova" iz člana 5 Statuta. (Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 717. Vidi i Presudu u predmetu *Josef Altstotter i drugi*, Pravni izveštaji o suđenjima vojnim zločincima, tom 6, str. 81, fusnota 1).

³⁰³ Iz jurisprudencije Međunarodnog suda ne proizilazi jasno stepen i raspon diskriminatorskog stanja svesti iz člana 5(h). Optužba izjavljuje da stepen tražene diskriminatorške namere nije ograničen na *dolus directus* u prvom stepenu ili smislu. Ne postoji uslov da diskriminatorška namera mora da bude povezana sa nekom politikom.

³⁰⁴ Optužba izjavljuje da diskrecija Pretresnog veća nije ograničena klasifikacijom modaliteta odgovornosti optuženog u članu 7(1) i (3). (Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 746) Višestruke kvalifikacije dela po članu 7(1) i 7(3) Statuta su dozvoljene. U predmetu *Tužilac protiv Blaškića*, Pretresno veće je izričito konstatovalo da "Ništa ne sprečava tužioca da optužuje alternativnu odgovornost (član 7(1) ili član 7(3) Statuta), ali činjenični navodi koji podupiru jednu i drugu alternativu moraju biti dovoljno precizni da optuženom omoguće da se pripremi za odbranu po jednoj ili drugoj ili po obe alternative". (*Tužilac protiv Blaškića*, Odluka o preliminarnom zahtevu odbrane za odbacivanje optužnice zbog formalnih nedostataka (Neodređenost/Nedovoljno precizirane optužbe), predmet br. IT-95-14-PT, 4. april 1997, par. 32) Štaviše, Pretresno veće u predmetu *Čelebići* ne samo da je odobrilo optuživanje za odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), nego je zaključilo da je i *donošenje osuđujuće presude* po oba člana moguće. "Iako se teoretski ova postavka Šda se odgovornost po članu 7(1) i odgovornost po članu 7(3) međusobno isključuju čini neoborivom, u praksi postoje činjenične situacije koje optuživanje i osuđivanje jedne te iste osobe i po članu 7(1) i po članu 7(3) čine savršeno prikladnim." (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1221-1223). Takođe *Tužilac protiv Delalića i drugih*, Odluka po predlogu optuženog Hazima Delića o formalnim nedostacima optužnice, predmet br. IT-96-21-T, 5. novembar 1996, par. 16-18. Cf. Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 652 (Pretresno veće zaključuje da su elementi iz člana 7(3) ispunjeni, ali ne izriče osuđujuću presudu u tom smislu zato što je "odgovornost generala Krstića za učestvovanje njegovih vojnika u ubistvima dovoljno izražena u nalazu da je kriv po članu 7(1)".) Dakle, za ova dva oblika odgovornosti može se teretiti i kumulativno i alternativno, a optuženi može da bude osuđen za isto krivično delo po obe teorije odgovornosti.

1. “Počinio”³⁰⁵

104. Optuženi, sam ili zajedno sa saizvršiocima,³⁰⁶ mora ostvarivati sve elemente *actus reus* odgovarajućeg krivičnog dela.³⁰⁷ “Počinjenje” obuhvata “fizičko izvršenje krivičnog dela ili uzrokovanje kažnjivog propusta, čime se krše odredbe krivičnog prava”.³⁰⁸ Kod optuženog moraju postojati svi elementi *mens rea* dotičnog krivičnog dela, ili on mora da bude svestan značajne verovatnoće da će posledica odgovarajuća njegovom delu ili propustu biti krivično delo.³⁰⁹

2. “Podsticao”

105. Optuženi, sam ili zajedno sa drugima, mora smisliti, planirati ili organizovati izvršenje *actus reus* odgovarajućeg krivičnog dela, “u pripremnoj fazi i u fazi sprovođenja”.³¹⁰ Subjektivno, krivična odgovornost za planiranje ovisi o tome da je optuženi direktno ili indirektno imao nameru da krivično delo o kome je reč bude počinjeno.³¹¹

³⁰⁵ Kad koristi reč “počinio” u paragrafu 16 optužnice, tužilac nema nameru da sugeriše da je optuženi Milošević fizički počinio bilo koji od zločina za koji je optužen u optužnici. Tužilac u stvari tvrdi da je optuženi Milošević učestvovao u zajedničkom zločinačkom poduhvatu kao saizvršilac. Pojam zajedničkog zločinačkog plana, nakane ili cilja – udruženi zločinački poduhvat – koristi se kao artikulacija i definicija oblika individualne krivične odgovornosti koju obuhvata član 7(1) Statuta. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601) U određenim uslovima, koncept zajedničkog zločinačkog poduhvata može da se koristi da bi pokazao odnos i vezu sa pojedinačnim krivičnim delima koji su počinili drugi. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 185(i); Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601) Cilj udruženog zločinačkog poduhvata može se tokom vremena promeniti. (Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 633)

³⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 364.

³⁰⁷ Ako postoji direktna veza između nadređenog lica - u vojnom ili civilnom smislu - i fizičkog počinjenja zločina od strane podređenog, po članu 7(1) nadređeni u određenim uslovima može da snosi ličnu odgovornost za to delo kao počinilac. To se naročito dešava ako i kada je nadređeni naredio da podređeni počinu delo. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 367; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 334) Niži stepen neposrednosti učešća i dalje je relevantan za krivičnu odgovornost u svojstvu saučesnika ili učesnika u zajedničkom zločinačkom planu ili nakani. (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 343, 345) Politički vođe na visokim položajima koji sprovedu kampanju terora snose odgovornost za zločine koji su počinjeni u sklopu te kampanje. U stvari, svaki član političkog rukovodstva koji je pokrenuo kampanju terora i naredio da se ona sprovedi snosi još veću krivičnu odgovornost. (Vidi Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 853)

³⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601.

³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 185-186; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 364, 373, 376.

³¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601. Pored toga, *actus reus* krivičnog dela u pravilu treba da bude ostvaren, uz učešće optuženog ili bez takvog učešća, u okviru izvršenja plana. (Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 480)

³¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 278; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 386. Počinjenje krivičnog dela u svojstvu izvršioca konsumira odgovornost za isto krivično delo u svojstvu lica koje ga je planiralo. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 386)

3. “Podsticao”

106. Uz optuženog, jedna ili više osoba mora izvršiti *actus reus* predmetnog krivičnog dela, a optuženi mora direktno izazvati, podstaknuti ili na neki drugi način inducirati ponašanje druge osobe(osoba), u smislu da je ponašanje optuženog nedvosmisleno faktor koji pridonosi ponašanju druge osobe (osoba).³¹² Štaviše, optuženi mora da ispunjava sve uslove za postojanje *mens rea* krivičnog dela koje je optuženi direktno ili indirektno nameravao izazvati ili inducirati na drugi način.³¹³

4. “Naredio”

107. Uz optuženog, još jedna ili više osoba mora izvršiti *actus reus* predmetnog krivičnog dela kao izvršilac, sa ili bez učešća optuženog. Izvršilac svojom radnjom mora izvršiti ili na neki drugi način delovati kao potpora izvršenju eksplicitnog ili implicitnog naređenja, izdatog pismeno ili na neki drugi način, koje je optuženi dao izvršiocu kao podređenoj osobi ili nekom drugom licu kome optuženi ima ovlasti izdavati naređenja.³¹⁴ Štaviše, optuženi mora da ispuni sve uslove za postojanje *mens rea* krivičnog dela i prilikom izvršavanja naređenja ili podupiranja izvršenja naređenja na neki drugi način mora biti svestan značajne verovatnoće da će odgovarajuća posledica toga biti počinjenje krivičnog dela.³¹⁵

5. “Pomagao i podržavao”

108. Optuženi svojim ponašanjem mora direktno dati značajan ili bitan doprinos izvršenju *actus reus* predmetnog krivičnog dela koje je izvršila druga osoba³¹⁶. Optuženi je morao znati da će njegovo ponašanje u značajnoj meri doprineti izvršenju *actus reus*

³¹² Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 387; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601. Subjektivno, optuženi mora direktno izazvati ili na drugi način inducirati počinjenje krivičnog dela o kome je reč, ili biti svestan značajne verovatnoće da će očekivana posledica njegovog postupka biti počinjenje zločina.

³¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 387; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280.

³¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281-282; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601.

³¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 278, 282; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 385, 388.

³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 283-284; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 399; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601.

zločina koji je počinila druga osoba ili je morao biti svestan velike verovatnoće da će to biti odgovarajuća posledica njegovog ponašanja³¹⁷. Optuženi mora biti svestan bitnih elemenata zločina koji se čini,³¹⁸ uključujući *mens rea* izvršioca, i doneti svesnu odluku da tako postupi znajući da na taj način podržava izvršenje zločina.³¹⁹

6. Zajednički zločinački plan ili cilj ili udruženi zločinački poduhvat

109. U sudskoj praksi MKSJ-a pojam zajedničkog zločinačkog plana se do sada koristio u razjašnjenju tri različite i specifične situacije.³²⁰ Objektivni uslov je isti za sve tri situacije. Prvo, dva ili više lica su na ovaj ili onaj način zajedno umešana u počinjenje krivičnog dela. Drugo, postoji zajednički plan ili nakana koja podrazumeva ili rezultira izvršenjem krivičnog dela koje spada u nadležnost MKSJ-a. Konačno, optuženi učestvuje u zajedničkom planu ili nakani i stoga postoji odnos ili veza između njega i počinjenja nekog od krivičnih dela predviđenih Statutom³²¹. Uslov stanja svesti se za ove tri opisane situacije razlikuje.³²²

B. Član 7(3)

110. Optuženi Milošević se u svim tačkama optužnice tereti po članu 7(3) Statuta. Član 7(3) se primenjuje u onim slučajevima kada je nadređeni propustio da upotrebi svoja

³¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 286.

³¹⁸ Tužilac protiv Aleksovskog, *Presuda*, predmet br. IT-95-14/1-A, 24. mart 2000. (Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*), par. 163-164; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 400; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 392.

³¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 392.

³²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

³²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

³²² U prvom slučaju je potrebno da je optuženi nameravao da počinio određeni zločin i da je ova namera postojala kod svih lica umešanih u zločin koji se čini. (Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228) U drugom slučaju potrebno je da je optuženi znao za sistem i imao nameru da pomogne ostvarenje tog zajednički usaglašenog sistema. Činjenica da je optuženi znao za optuženi imao rukovodeću funkciju u relevantno vreme. (Ibid.) U trećem slučaju uslov koji se tiče stanja svesti zahteva da je optuženi nameravao da učestvuje i pomogne u ostvarenju zločinačke aktivnosti ili zločinačkog plana koji je dogovoren među umešanim pojedincima i da doprinese zajedničkom zločinačkom poduhvatu, ili u svakom slučaju počinjenju zločina od strane grupe. Pored toga, odgovornost za neki drugi zločin, a ne onaj koji je dogovoren prema zajedničkom planu, može da nastupi ukoliko se moglo predvideti da bi takav zločin mogao biti počinjen od strane jednog ili više članova grupe, i optuženi je svesno preuzeo taj rizik. (Ibid.)

ovlašćenja da bi sprečio podređene da počine zločine ili je propustio da ih nakon toga kazni.³²³ Optužba izjavljuje da su uslovi za primenu člana 7(3) sledeći: (1) optuženi je imao ovlašćenja nadređenog u odnosu na izvršioca (izvršioce) zločina³²⁴; (2) optuženi je znao ili je imao razloga da zna da se izvršilac sprema da počini zločin ili je to već uradio,³²⁵ i (3) optuženi je propustio da preduzme neophodne i razumne mere da bi

³²³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

³²⁴ Da bi optuženi krivično odgovarao po članu 7(3), tužilac mora da dokaže da je optuženi bio nadređen počiniocu u predmetno vreme. Mora postojati odnos nadređenog i podređenog. Test koji se primenjuje da bi se odredilo da li je optuženi imao nadređeni položaj u odnosu na počinioca je test “efektivne kontrole”, gde se gleda da li je optuženi imao *de jure* ovlašćenja, te da li je optuženi bio vojni ili civilni vođa, ili civil koji je imao ulogu vojnog vođe na osnovu ustavnog mehanizma ili zahvaljujući samoproglašenom legitimitetu. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 378. Vidi takođe Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 196, 256; Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac*, par. 396; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 405-406.) Dokazi o tome da optuženi poseduje *de jure* ovlašćenja stvara “prezumpciju da posedovanje takvih ovlašćenja *prima facie* povlači efektivnu kontrolu, izuzev ako se ne dokaže suprotno.” (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.) Iako dokazi o postojanju *de jure* ovlašćenja stvara prezumpciju efektivne kontrole, to se ne bi smelo “smatrati neophodnim preduslovom za komandnu odgovornost, pošto se takva odgovornost može nametnuti po osnovu *de facto* ŠpoložajaC”. (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 188 u kome se citira Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 370; 193) Žalbeno veće je navelo da “ŠuĆ današnje vreme u mnogim sukobima učestvuju samo samoproglašene vlade *de facto*, pa stoga i *de facto* vojske i njima podređene paravojne grupe.” (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193) Značenje termina “nadređeni” iz člana 7 (3) obuhvata kako vojne, tako i civilne vođe (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197) Kao i vojne vođe, “civilne vođe mogu da postanu odgovorne za dela koja su počinila njihovi podređeni ili druga lica pod njihovom efektivnom kontrolom”. Termin “nadređeni” nije ograničen samo na zapovednike koji su iznad počinioca u redovnom komandnom lancu. Član 7(3), kao i član 86 Dopunskog protokola I se odnose na “nadređene” u opštem smislu koji imaju kontrolu nad podređenima. U komentaru MKCK-a se takođe kaže da član 86 nije ograničen samo na nadređene “pod čijim se direktnim rukovodstvom nalazi podređeni”, već ga “treba sagledati u smislu hijerarhije koja obuhvata koncept kontrole”. (Vidi Komentar MKCK uz Dopunski protokol I, par. 3544, str. 1013) Shodno tome, termin “podređeni” se ne odnosi samo na zvanične pripadnike oružanih snaga. Član 87 Protokola I precizira da se obaveze vojnih zapovednika odnose ne samo na “oružane snage pod njihovom komandom” već i na “druge osobe pod njihovom kontrolom”. U skladu sa tim, nadređeni postaje krivično odgovoran za zločine koje počine lica koja nisu formalno direktno njemu podređena ukoliko ima “stvarnu mogućnost” vrši efektivnu kontrolu nad njima. (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 300-301) “Stvarna mogućnost” da se vrši efektivna kontrola nije ograničena samo na direktne disciplinske mere (Ibid., par. 302). Ona takođe obuhvata, na primer, “podnošenje izveštaja nadležnim vlastima kako bi ove preduzele adekvatne mere”. (Ibid.)

³²⁵ Prema članu 7 (3) optuženi poseduje neophodno stanje svesti ukoliko je “znao”, ili, alternativno, ako je “imao razloga da zna” da je podređeni počinio krivično delo ili se spremao to da uradi. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383) Pretresno veće u predmetu *Čelebići* je rezonovalo da “se nadređeni može smatrati krivično odgovornim samo ako je stvarno imao na raspolaganju konkretne informacije koje bi ga upozorile na krivična dela koje su počinili njegovi podređeni”. (Ibid., par. 393) Ta informacija može biti dvojaka: “stvarna informacija” (tj. optuženi je posedovao stvarno znanje) ili, s druge strane, “informacija za potrebe istrage” (tj. optuženi je imao razloga da zna ili je obavešten o potrebi daljnje istrage ili raspitivanja). (Ibid., par. 383) Termin “znao” podrazumeva “stvarno znanje”. Pretresno veće u predmetu *Kordić* je definisalo stvarno znanje kao “svest da su relevantna krivična dela počinjena ili će biti počinjena.”, (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 427.) Stvarno znanje se može dokazati putem direktnih dokaza ili indicija. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383) O postojanju stvarnog znanja se može zaključiti na osnovu, *inter alia*, broja nezakonitih radnji, vrste nezakonitih radnji, *modus operandi* sličnih nezakonitih radnji, vremena tokom kojeg su vršene nezakonite radnje, broja vojnika koji su učestvovali, logistike koja je korišćena, geografske lokacije radnji, rasprostranjenosti radnji, taktičkog

sprečio izvršenje zločina ili kaznio počinioca.³²⁶ Optužba smatra da je uslov iz člana 7(3) koji se odnosi na elemenat svesti isti za vojna i civilna nadređena lica.

---

tempa operacija, oficira i osoblja koji su učestvovali, kao i lokacije komandanta u to vreme. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 307; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 427.) Pored toga, u predmetima *Blaškić* i *Aleksovski* Pretresno veće je smatralo da priroda i delokrug konkretne funkcije koju obavlja nadređeni predstavljaju indikator njegovih direktnih saznanja o zločinima koje su možda počinili njegovi podređeni. (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 308; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 80.) U Komentaruz Dopunske protokole se navode sledeći faktori kao pokazatelj toga da je nadređeni bio obavešten na potreban način: (a) karakterne crte podređenih, (b) događaji koji se odvijaju tokom eventualnog privremenog odsustva i (c) nepostojanje instrukcija podređenima. (Komentar MKCK uz član 86 Protokola I, par. 3545.) Alternativno, tužilac može da dokaže da je kod optuženog postojalo potrebno stanje svesti tako što će dokazati da je optuženi “imao u svom posedu informacije koje su bile takve prirode da je u najmanju ruku mogao biti upozoren na rizik izvršenja takvih krivičnih dela jer su ukazivale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili takve zločine ili su se spremali da ih počine.” (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383.) Priroda informacija koja je dovoljna da se optuženom da posredno obaveštenje ne mora biti takva da sama po sebi nameće zaključak da je počinjen zločin. (Ibid., par. 393.) “Dovoljno je da su informacije nadređenog navele na dalje istrage, ili drugim rečima, da su ukazale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili ili se spremaju počiniti krivična dela”. (Ibid.) Slično tome, u predmetu *Kordić* je zaključeno da se može smatrati da nadređeni ima razloga da zna ako informacija govore “o verovatnoći da su podređeni počinili protivzakonita dela, to jest, ako su dostupne informacije dovoljne da bi opravdale daljnju istragu”. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 437) Pretresno veće nastavlja objašnjenjem da “kao primjeri opštih faktora koji nadređenom mogu ukazati na to da je možda došlo do počinjenja krivičnih djela od strane njegovih podređenih navode se nivo obuke ili karakterne osobine ili navike podređenih”. Žalbeno veće je u predmetu *Čelebići* potvrdilo da su “relevantne informacije trebale biti dostavljene ili dostupne nadređenom.” (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239) Dakle, ne postoji uslov da informacija, koja se smatra osnovom za obaveštenost iz člana 7(3) bude u stvarnom posedu optuženog. (Ibid., par. 238-239) Prema tome, informacija koja je nadređenom bila “dostupna” dovoljna je kao osnov obaveštenosti u smislu člana 7(3), čak i kad nadređeni nije “stvarno upoznat sa tim informacijama”. (Ibid., par. 239) Isti faktori iz kojih pretresno veće može da izvuče zaključak o stvarnom znanju mogu se koristiti i za zaključak o tome da je optuženi “imao razloga da zna”. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 437)

³²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 69-71. Konačni element krivične odgovornosti iz člana 7(3) jeste da optuženi “nije preduzeo neophodne i razumne mere da takva dela spreči ili da kazni njihove počinioc”. U presudama MKSJ-a i MKSR-a ne artikuliše se opšti standard *in abstracto* kako da se tumači izraz “neophodne i razumne mere”. (Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 81; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 394; Tužilac protiv Kayisheme i Ruzindane, Presuda, predmet br. ICTR-95-1-T, 21. maj 1999, par. 231) Umesto toga, ova materija je “neraskidivo povezana sa činjenicama svake pojedine situacije”. (Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 394) Pretresno veće u predmetu *Čelebići* izričito je odbacilo stav Komisije za međunarodno pravo (KMP) i zaključilo da “nepostojanje formalnih pravnih nadležnosti” da se preduzmu neophodne mere ne isključuje nalaz o krivičnoj odgovornosti nadređenog. (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395) U Nacrtu kodeksa KMP-a stoji da “da bi se nadređeni smatrao odgovornim, on mora imati pravnu nadležnost da preduzme mere da sprečavanje ili suzbijanje zločina” (Nacrt kodeksa KMP-a, naglasak dodat). Drugim rečima, nadređeni mora da preduzme sve mere u svojoj moći da bi sprečio ili suzbio krivična dela u okviru svojih stvarnih mogućnosti, bez obzira na to da li ima formalne nadležnosti da tako postupi. (Nacrt kodeksa KMP-a, citiran u Prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 395) Pored toga, osoba koja dolazi na komandno mesto nakon što su podređeni počinili zločine obavezna je preduzeti sve neophodne i razumne mere da kazni počinioc. (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 446)

VIII. Primena člana 7 na činjenično stanje ovog predmeta

111. Optužba će dokazati da je od 23. marta 1999. do 20. juna 1999. u žestokoj kampanji etničkog čišćenja između 600.000 i 800.000 Albanaca prisilno proterano sa Kosova, dok su hiljade drugih proterane iz svojih domova, ali su ostale u okviru granica SRJ. Dokazi će potvrditi da je u toku proterivanja, kao i usled njega, mnogo stotina kosovskih Albanaca ubijeno ili izloženo drugim vrstama nasilja, uključujući i seksualno zlostavljanje. Uništeni su spomenici, kao i kulturni i verski objekti albanske zajednice. Snage SRJ i Srbije su izvele ovu zločinačku kampanju etničkog čišćenja Kosova, kao što je navedeno u optužnici. Glavni elementi tih snaga su bile jedinice Prištinskog korpusa VJ, kao i jedinice MUP-a. Dokazi će potvrditi da su snage VJ-a i MUP-a usaglašeno radile na sprovođenju etničkog čišćenja. Kao takva, kampanja etničkog čišćenja zahtevala je usku koordinaciju između VJ-a, jedne savezne institucije, i policijskih snaga MUP-a, jedne institucije Srbije. Takvom kampanjom moglo je da se upravlja *jedino* sa samog vrha strukture vojske, organa unutrašnjih poslova i odbrane SRJ i njene konstitutivne Republike Srbije.

112. U periodu između 1. januara 1999. i 20. juna 1999, takva vlast bila je legalno koncentrisana u rukama optuženog Miloševića, po saveznom zakonodavstvu komandanta VJ-a. Optuženi je takođe vršio efektivnu kontrolu nad institucijama koje su imale vrhovna komandna ovlašćenja nad VJ-om, uključujući Vrhovni savet odbrane. Nakon subordinacije snaga MUP-a Srbije, i nad tim jedinicama je vršio kontrolu *de jure*. Međutim, i pre te subordinacije, optuženi je vršio efektivnu kontrolu nad MUP-om Srbije na Kosovu, uključujući osoblje i jedinice DB-a, kao što je JSO. Tu efektivnu kontrolu dodatno je učvrstila, premda od toga nije zavisila, zakonska subordinacija MUP-a VJ-u.

113. Kampanja etničkog čišćenja na Kosovu bila je proizvod zajedničkog zločinačkog poduhvata, čiji je suštinski cilj bilo proterivanje značajnog dela etničkog albanskog stanovništva sa Kosova. Dokazi će pokazati da je optuženi bio centralna ličnost u ovom

zajedničkom zločinačkom poduhvatu.³²⁷ Dokazi Tužilaštva pokazaće da su optuženi i saizvršioци smislili plan da se protera znatan deo albanskog stanovništva Kosova najkasnije do kraja 1998. godine.³²⁸ Ovaj zločinački plan nije, međutim, ostvaren u potpunosti sve do polovine marta 1999. godine.³²⁹ Cilj ovog plana bio je da se zadrži srpska kontrola nad pokrajinom Kosovo. Kao takav, ovaj cilj je u skladu sa nastojanjima vlasti SRJ i Srbije tokom perioda od 1989. do 1991. godine da kontrola nad pokrajinom pređe u srpske ruke. Štaviše, on je u skladu i sa aktivnostima optuženog u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini početkom i polovinom devedesetih godina.

114. Da bi mogao da kontroliše i ostvari ciljeve zajedničkog zločinačkog poduhvata, optuženi je prenebregnuo redovne komandne linije i smenio one funkcionere koji su predstavljali prepreku planu ili njegovom sprovođenju.³³⁰

115. Optuženi i njegovi saizvršioци bili su svesni toga, i zaista morali znati, da tako masovno kretanje stanovništva može da se ostvari samo putem kampanje terora i nasilja. Takve kampanje bile su način kojim su ostvarene masovne deportacije u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. Slična kampanja sprovedena je i na Kosovu u određenim periodima tokom 1998. godine, a posledica su bile izbeglice sa Kosova i veliki broj interno raseljenih lica.³³¹ Optuženi je imao obaveštenja o zločinima koje su snage SRJ i Srbije počinile prilikom tih operacija 1998. iz raznih izvora, uključujući sagovornike iz međunarodne zajednice, međunarodnu štampu i nevladine organizacije.³³² Dokazi će

³²⁷ Vidi sažetke predviđenog svedočenja svedoka K1 i svedoka K3, Spisak svedoka, §VI, svedok 177; odnosno Spisak svedoka, §VI., svedok 194. Saizvršioци u ovom zločinačkom poduhvatu bile su druge vodeće političke i vojne ličnosti u SRJ i u Srbiji. Među njima su bili Nikola Šainović, Milan Milutinović, Dragoljub Ojdanić, Vlajko Stojiljković, i druga znana i neznana lica.

³²⁸ Vidi sažetke predviđenog svedočenja svedoka K1 i svedoka K3, Spisak svedoka §VI., svedok 177; odnosno Spisak svedoka §VI., svedok 194.

³²⁹ Snage SRJ i Srbije, pod vlašću i efektivnom kontrolom optuženog i njegovih saizvršilaca, sprovele su kampanju progona kosovskih Albanaca u mnogim krajevima Kosova, počev od najkasnije marta 1998. godine. Značajno prisustvo međunarodnih posmatrača na Kosovu od leta 1998. do polovine marta 1999. bio je faktor koji je sprečio da se do kraja sprovede kampanja terora i nasilja koju su optuženi i njegovi saizvršioци planirali za taj period. Spisak dokaznih predmeta, §VI, red 2212. Vidi i predviđeno svedočenje veštaka za pitanja konteksta, Spisak svedoka §V, svedok 172, Spisak dokaznih predmeta §VI, red 1088.

³³⁰ Vidi sažetke predviđenog svedočenja svedoka K1 i svedoka K3, Spisak svedoka, §VI, svedok 177; odnosno Spisak svedoka, §VI., svedok 194.

³³¹ Spisak dokaznih predmeta, §VI, red 2212.

³³² Paddy Ashdown, Spisak svedoka §VI, svedok 178, Spisak dokaznih predmeta, §VI, red 1125. Vidi pismo britanskog premijera Tonyja Blaira predsedniku Slobodanu Miloševiću u ibid. Vidi i svedočenje

pokazati da su čak i u toku kampanje vazdušnih napada NATO-a optuženom bila predočavana obaveštenja o masovnim deportacijama sa Kosova od strane snaga SRJ i Srbije.³³³

116. Posmatrani ukupno, dokazi koje će prezentirati Tužilaštvo vodiće do nepobitnog zaključka da su prirodne i predvidive posledice zajedničkog zločinačkog poduhvata bile ubistvo hiljada etničkih Albanaca, seksualno nasilje nad civilima kosovskim Albancima i uništavanje verskih i kulturnih dobara važnih za zajednicu kosovskih Albanaca. Moglo se predvideti da će ova dela nasilja nad osobama i imovinom biti diskriminatorski izvršena nad etničkim Albancima zbog njihove nacionalnosti i vere. Tužilaštvo će prezentirati dokaze o ulozi optuženog Miloševića u kampanjama etničkog čišćenja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kako bi pokazalo da su se dela nasilja nad osobama i imovinom u kosovskoj kampanji mogla predvideti.

117. Dokazi će dalje pokazati postojanje jasnog obrasca po kome pripadnici VJ-a i MUP-a, kao i drugih snaga SRJ i Srbije, nisu bili, gledajući uopšteno, ni osuđeni ni kažnjeni za zločine počinjene nad kosovskim Albancima, uključujući i zločine koji su glavni predmet ove optužnice.³³⁴ S druge strane, dokazi će pokazati da se hapsilo, istraživalo, sudilo i osudilo bezbroj kosovskih Albanaca na osnovu optužbi za terorizam i oružanu pobunu, uključujući i organizovanje masovnih suđenja. Dokazi će takođe pokazati obrazac iz perioda od polovine marta do polovine juna 1999. po kome MUP, civilna zaštita kao ni drugi organi opštinske vlasti nisu pružale pomoć kosovskim Albancima u kriznoj situaciji ni reagovala na prijave kosovskih Albanaca da se nad njima vrše krivična dela.

---

veštaka za pitanje konteksta, Spisak svedoka §V, svedok 172, Spisak dokaznih predmeta §V.E., red 1088. U nekoliko navrata optuženi je pred međunarodnim sagovornicima izjavljivao da će biti preduzete mere istrage zločina, ili navodnih zločina, koje su počinile snage SRJ i Srbije i da će krivci biti kažnjeni. Čini se da se za takvim merama posezalo u slučajevima gde osumnjičeni ili potencijalni izvršioци nisu bili pripadnici VJ-a ni MUP-a.

³³³ Spisak dokaznih predmeta, §VI, redovi 1911, 1955.

³³⁴ Postoje i dokazi koji upućuju na to da je optuženi (kao i neki njegovi podređeni u VJ-u i MUP-u) nastojao, u nekoliko ograničenih slučajeva, da se preduzmu mere da se spreči ili kazni kršenje međunarodnog humanitarnog prava od strane pripadnika snaga SRJ i Srbije. Međutim, dokazi će pokazati da su te mere bile nedovoljne.

IX. Zaključak

118. Tužilac uz dužno poštovanje podnosi ovaj pretpretresni podnesak u kojem su ukratko izneseni činjenični navodi i pravna pitanja o kojima se radi u ovom predmetu protiv optuženog Miloševića.

Dana 26. novembra 2001.
U Hagu,
Holandija

/potpisano/
Dirk Ryneveld,
viši zastupnik optužbe

Prilog A:

**Karta Kosova sa označenim lokacijama za koje se navodi
da su bile mesta deportacije i prisilnog premeštanja**

Prilog B:

**Karta Kosova sa označnim lokacijama za koje se navodi
da su bile mesta ubistva**